

บทที่ 3 ผลการศึกษา

ผลการศึกษาเรื่อง การค้ามนุษย์ในประเทศไทย ในบทนี้ผู้เขียนนำเสนอข้อมูลจากการวิเคราะห์ สังเคราะห์จากเอกสาร รายงานวิชาการ และรายงานการปฏิบัติงานขององค์กรหน่วยงานในประเทศ และองค์กรระหว่างประเทศที่ดำเนินงานเกี่ยวข้องกับการต่อต้านการค้ามนุษย์ และการดำเนินงานกับกลุ่มแรงงานอพยพข้ามชาติ ซึ่งสามารถแบ่งผลการศึกษาตามหัวข้อ ดังนี้

เส้นทางการค้ามนุษย์ในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง

ประเทศพม่า

จากรายงานการศึกษาขององค์กรแรงงานระหว่างประเทศ พบว่า จุดผ่านแดนที่ชาวพม่าใช้เดินทางข้ามชายแดนเข้าประเทศไทยได้แก่ ด้านแม่สาย-ท่าขี้เหล็ก ด้านแม่สอด-เมียวดี ด้านเจดีย์สามองค์-พญาทองซู ด้านไทรโยก-บ่อบึงตี้ และช่องทางอื่นๆ ที่ไม่เป็นทางการ เช่น ชายแดน อ.แม่สาย และ อ.ฝาง จ.เชียงใหม่ ชายแดน อ.ปางมะผ้า จ.แม่ฮ่องสอน อ.อุ้มผาง จ.ตาก และบริเวณเกาะสอง ตรงกับ จ.ระนอง และช่องทางธรรมชาติตามแนวชายแดน

ชาวพม่ามีทั้งประชาชนชาวพม่าที่มีเอกสารแสดงตนถูกต้องจากรัฐบาลทหารของประเทศพม่า และชนกลุ่มน้อยที่ไม่มีเอกสารแสดงตนถูกต้องชัดเจนจากรัฐบาล ซึ่งชาวพม่าเป็นกลุ่มคนที่อพยพเข้าสู่ประเทศไทยมากที่สุดในฐานะ ผู้ลี้ภัย และแรงงานอพยพ โดยประเทศพม่ามีพรมแดนติดต่อกับประเทศไทยเป็นแนวยาวตั้งแต่ภาคเหนือลงมาจนถึงภาคตะวันตกและภาคใต้ตอนบน ทำให้มีช่องทางที่ชาวพม่าเดินทางเข้าประเทศไทยหลายช่องทาง ทางตอนเหนือของประเทศไทยซึ่งอยู่ใกล้รัฐฉานของพม่า มีการอพยพลี้ภัยเข้าสู่ประเทศไทยเป็นจำนวนมาก มีค่ายพักผู้ลี้ภัยตามแนวชายแดนประเทศไทย โดยมีผู้ลี้ภัยชาวพม่าตลอดชายแดนประเทศไทยในปี ค.ศ. 2004 จำนวนทั้งสิ้น 117,559 คน อีกทั้งรัฐบาลพม่ามีคำสั่งห้ามหญิงสาวพม่าเดินทางออกนอกประเทศเพื่อตอบโต้ต่อการที่รัฐบาลพม่าถูกกล่าวหาเรื่องการค้ามนุษย์ ทำให้หญิงสาวเหล่านั้นต้องผจญกับการเรียกเก็บค่าธรรมเนียม และค่าปรับไม่จบไม่สิ้น ตามด้วยคำขู่ที่จะริบเอกสารแสดงตน การตรวจค้นร่างกาย การจับกุม การกักขังและการส่งตัวกลับบ้านเกิดขึ้นบ่อย ซึ่งกลุ่มผู้ลี้ภัยชาวพม่าเหล่านี้มีความเปราะบางและมีความเสี่ยงต่อการถูกค้ามนุษย์สูง และมักหลบเลี่ยงแทรกซุกเข้ามาทำงานในประเทศไทยบริเวณจังหวัดตากและจังหวัดเชียงใหม่เป็นจำนวนมาก (ILO-IPEC Office, 2004)

ตารางที่ 3.1
จำนวนผู้ลี้ภัยในแคมป์ตามแนวชายแดนประเทศไทย-พม่า

ชื่อแคมป์	จังหวัด	จำนวนคน (คน)
ทั้งหมด		117,559
Ban Pang Kwai	แม่ฮ่องสอน	17,213
Ban mae Surin	แม่ฮ่องสอน	2,924
Mae Kong Kha	แม่ฮ่องสอน	17,209
Mae Ra Ma Luang	แม่ฮ่องสอน	9,460
Mae La	ตาก	33,694
Umpium	ตาก	15,747
Nu Pho	ตาก	8,692
Ban Dong Yang	กาญจนบุรี	3,592
Tham Hin	ราชบุรี	9,028

ที่มา: Data provided by United Nations High Commissioner for Refugees Regional Office in Thailand

นอกจากนี้ชาวพม่ายังเดินทางเข้ามาเป็นแรงงานอพยพ ส่วนมากเดินทางมาจากตอนใต้ของประเทศพม่าที่ติดกับพรมแดนด้านตะวันตกเฉียงใต้ของไทยแถบ จ.ระนอง จ.ชุมพร ซึ่งเป็นแหล่งธุรกิจประมง ผังประเทศพม่าพวกมอญและกระเหรี่ยง ชาวพม่าจาก Bago และจากเขตแบ่งแยกทางใต้ของประเทศพม่าที่ยังอยู่ในความควบคุมของรัฐบาลกลาง พวกนี้ได้รับความกดดันทางการเมืองโดยตรงและทนทุกข์จากการถูกรีดไถภาษีเกินจำเป็น ความสิ้นหวังทางเศรษฐกิจและสถานะเงินเฟ้อ เหล่านี้เป็นพื้นที่ที่อพยพเข้าสู่ประเทศไทยสูงมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งรัฐมอญ (Mon state) ซึ่งอยู่บนชายฝั่งอันดามัน แรงงานอพยพเหล่านี้เข้ามาทำงานในธุรกิจการประมงและอาหารทะเลมากที่สุด บางคนทำงานนาน 2-10 ปี บ้างพาครอบครัวลูกเมียตามมาด้วย แรงงานหญิงก็จะมาโดยการชักชวนของเพื่อนๆ และญาติ พอมีลูกได้ 2 ขวบ ก็จะส่งกลับไปเรียนที่พม่า จะโตได้อายุประมาณ 15 ปี จะพากลับมาทำงานด้วย ส่วนใหญ่จะอพยพผ่านด่านเปิด เช่นที่ จ.ระนอง ด่านเจดีย์ดีสามองค์ อ.สังขละบุรี จ.กาญจนบุรี และอ.แม่สอด จ.ตาก บางคนก็เลยไปทำงานที่ อ.มหาชัย จ.สมุทรสาคร และ กรุงเทพฯ โดยนายหน้าส่วนใหญ่จะเคยเป็นชาวประมงในประเทศ

ไทยมาก่อน อาศัยประสบการณ์ ความคุ้นเคยเส้นทาง คุ้นเคยกับเจ้าของกิจการอาหารทะเลและเจ้าของเรือประมง บางคนสามารถพูดภาษาไทยได้ มีความคุ้นเคยและสามารถติดต่อกับเจ้าหน้าที่ตำรวจไทยได้เป็นอย่างดี

ยกตัวอย่างเช่น ชาวพม่าใน Kotud ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยในพม่า เข้ามาทำงานอุตสาหกรรมอาหารทะเลในจังหวัดสมุทรสาคร เป็นระยะเวลากว่า 10 ปี จนทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนในหมู่บ้านของชาว Kotud ดึกว่าหมู่บ้านข้างเคียง ขณะที่แรงงานประมงและอาหารทะเลเป็นงานที่ต้องทำงานหนักไม่ว่าจะเป็นแรงงานชายที่ต้องออกทะเลไปกับเรือประมง บางครั้งเป็นระยะเวลาหลายเดือนหรือเป็นปีแล้วแต่ขนาดของเรือ หรือแรงงานหญิงและเด็กที่ทำงานอยู่ตามท่าเรือที่คอยคัดแยกประเภท ขนาด อาหารทะเลเหล่านั้นแล้วบรรจุเตรียมขนส่ง หรือไม่ก็มีหน้าที่แกะเปลือกกุ้ง ลอกหนังปลาหมึก ซ่อมแซมแหวน แรงงานเหล่านี้มักถูกกดค่าแรง หักค่าใช้จ่ายโดยไม่เป็นธรรม หรือบางที่ไม่จ่ายค่าจ้าง ซึ่งแรงงานเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่เรียกร้องสิทธิของตน ทำให้ถูกหาประโยชน์อย่างไม่เป็นธรรม ตลอดทั้งลูกของแรงงานที่ติดตามหรืออาศัยอยู่กับพ่อแม่ ก็ช่วยแม่ทำงานโดยไม่ได้รับค่าจ้างแต่อย่างใด บางรายในแรงงานประมงเจ้าของเรือประมงต้องการให้แรงงานทำงานตลอด 24 ชั่วโมง จึงแอบใส่ยาเสพติดจำพวกเมทแอมเฟตามีนลงไปในอาหารเพื่อให้สามารถทำงานได้ตลอดเวลา และสภาพที่เลวร้ายที่สุดคือ ทราบว่ามีชาวประมงถูกฆาตกรรมบนเรือประมงไทยทั้งแรงงานชาวพม่า ชาวลาวและชาวกัมพูชา (Asian Migrant Center, 2005)

นอกจากนี้แล้วชาวพม่ายังเข้ามาเป็นแรงงานรับใช้ภายในบ้าน ซึ่งส่วนมากก็หลบหนีจากการถูกคุกคามและการสู้รบ มักใช้บริการโดยเสียค่าใช้จ่ายในการพาเดินทางของนายหน้า หรือผู้นำส่ง (Carrier) ที่นำพาพวกเขาข้ามชายแดนอย่างลับๆ สำหรับพวกที่มีบ้านอยู่ไกลจากชายแดน และต้องการออกนอกประเทศในฐานะผู้ลี้ภัย มักจะใช้เส้นทางอ้อมเพื่อหลีกเลี่ยงทหาร พวกเขาต้องจ่ายค่านำพาเดินทางล่วงหน้าซึ่งเกือบทุกคนไม่ได้รับการบอกกล่าวถึงจำนวนเงิน และต่อมาก็กลายเป็นหนี้ที่ต้องทำงานชดใช้เกินจริง เจ้าหน้าที่ของรัฐทั้งไทยและพม่าก็ตั้งค่าธรรมเนียมและค่าปรับสารพัดชนิดตลอดเส้นทางอย่างตามอำเภอใจ บางครั้งได้เงินค่าปรับแล้วยังข่มขู่ และยึดเอกสารแสดงตน และมีการค้นตัว กักขัง หรือไม่พอใจก็ส่งตัวกลับพม่า แรงงานส่วนมากมักจะไม่ว่าตนเองจะได้งานประเภทไหน ที่ใด และใครเป็นนายจ้าง หรือแม้แต่เงื่อนไขการจ้างงาน บางทีพอข้ามฝั่งได้ก็เลิกใช้บริการของนายหน้า กลับตรงไปยังจุดที่รู้กันว่าจะมีบรรดานายจ้างจะมาชุมนุมกัน เพื่อหาคนงานย้ายถิ่น ระยะเวลาที่เด็กและหญิงเหล่านี้รอให้มีคนมาทาบทามจ้างงานอยู่ในภาวะล่อแหลมต่อการถูกแสวงหาประโยชน์และถูกล่อลวงไปขาย แต่ถ้านายจ้างเลือกก็พากลับไป

ทำงานที่บ้านนายจ้างทันที โดยที่พวกเขาไม่มีสิทธิ์เลือก ไม่รู้ว่าสภาพงานเป็นอย่างไรจนกว่าจะถึง บ้านนายจ้างไม่มีการทำสัญญาหรือบอกกล่าวเงื่อนไขใดๆ นายจ้างกำหนดงาน เงินเดือน ที่พัก วันหยุด ตามความพอใจ ซึ่งแน่นอนว่าค่าจ้างต่ำกว่ามาตรฐานมาก จากการสัมภาษณ์แรงงานรับใช้ ชาวพม่า 133 คน จาก 528 คนใน อ.แม่สอด จ.ตาก และ อ.เมือง จ.เชียงใหม่ (สุรียพร พันพึ้ง และคณะ, 2548) ร้อยละ 98 บอกว่าต้องทำงานนานกว่า 8 ชั่วโมงต่อวัน ร้อยละ 80 บอกว่า 12 ชั่วโมงหรือมากกว่านั้นต่อวัน หลายคนบอกว่าไม่เคยมีวันหยุด ร้อยละ 73 บอกว่าไม่เคยได้รับค่า ล่วงเวลาหรือค่าชดเชยใดๆ จากนายจ้าง

สำหรับเรื่องที่พัก มีเพียง ร้อยละ 30 ที่มีที่พักส่วนตัว หนึ่งในสามพักรวมกับสมาชิกของ ครอบครัวนายจ้าง และร้อยละ 19 ต้องนอนในที่โล่งไม่มีอะไรกัน แม้จะรวมอาหารที่นายจ้างจัด ให้กับค่าจ้างที่ได้รับก็ยังต่ำกว่ามาตรฐานขั้นต่ำที่ควรจะเป็น และถ้ามีที่พักให้กลับเป็นผลประโยชน์ ให้นายจ้างสามารถเรียกใช้ได้อย่างสะดวกและทำงานเพิ่มอีกหลายชั่วโมง นายจ้างบางรายเก็บกัก หรือไม่ก็ไม่จ่ายค่าจ้างให้เลย บางรายมัดผอนขี้แล้วขี้แล้ว แรงงานบางส่วนบอกว่าหากไม่หมั่น ทวงเป็นประจำก็จะไม่ได้รับเงินเดือน บางรายถูกนายจ้างโกหกหาเหตุหักค่าจ้างตามอำเภอใจ แม้จะ รู้สึกว่าถูกละเมิดสิทธิแต่ไม่รู้จะต่อสู้อย่างไร เพราะตนเองก็หลบหนีมาทำงานอย่างผิดกฎหมาย บางกรณีที่เกิดขึ้นได้แก่การกักบริเวณให้อยู่แต่ในบ้าน จำกัดการติดต่อกับเพื่อนหรือญาติ ด้วย วิธีการข่มขู่หรือใช้งานจนไม่มีเวลาว่าง ต้องมีชีวิตโดดเดี่ยวภายในขอบเขตจำกัด จะแอบออกไปก็ กลัวถูกจับ เพราะไม่มีบัตรใบอนุญาต

อุปสรรคด้านภาษา เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างลูกจ้างและ คนในครอบครัวนายจ้างเลวร้าย แรงงานส่วนใหญ่ ร้อยละ 57 พูดภาษาไทยได้บ้าง ร้อยละ 26 พูด ภาษาไทยไม่ได้เลย ทำให้การสื่อสารไม่เข้าใจกันบางครั้งในการต่อรองเรื่องเงินเดือนลูกจ้างต้องถูก โกงเพราะเข้าใจผิดหรืออาจเป็นเล่ห์ของนายจ้างเพื่อโกงค่าแรง หลายคนถูกด่าว่าทำร้ายร่างกาย ร้อยละ 76 ถูกนายจ้างตะคอกด่าว่า ร้อยละ 51 ถูกข่มขู่ ร้อยละ 10 ถูกทำร้ายร่างกาย ร้อยละ 20 ถูกนายจ้างชายฉกรรจ์ และร้อยละ 1 ถูกข่มขืน ซึ่งไม่มีเหยื่อรายใดกล้าไปแจ้งความ เพราะถูกขู่ และกลัวโดนทำร้าย ไม่สามารถหันหน้าพึ่งใครได้ อีกทั้งอุปสรรคด้านภาษายังส่งผลให้ชาวพม่าที่ เข้ามาในประเทศไทยต้องพึ่งพิงหรือตกเป็นเหยื่อของขบวนการค้ามนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก เพราะระหว่างการเดินทางและการหางานทำจำเป็นต้องใช้ภาษาในการสื่อสารกับคนไทย จึง จำเป็นต้องพึ่งพานายหน้าและอีกทั้งการเดินทางในประเทศไทยต้องผ่านด่านตรวจของเจ้าหน้าที่ ตำรวจหลายชั้น ทำให้ชาวพม่าไม่สามารถเดินทางได้เพียงลำพังต้องพึ่งนายหน้าซึ่งเสี่ยงต่อการตก เป็นเหยื่อขบวนการค้ามนุษย์ (สุรียพร และคณะ, 2548)

ประเทศจีน

จากการศึกษาขององค์กรแรงงานระหว่างประเทศ พบว่าเนื่องจากประเทศจีนไม่มีพรมแดนติดกับประเทศไทย ส่วนมากจะเดินทางผ่านเมืองต้าลั่ว (Daluo) ของประเทศจีน มายังเมืองเชียงตุงประเทศพม่า ก่อนเข้าทางตอนเหนือของประเทศไทย ที่บริเวณ อ.แม่สาย จ.เชียงราย และ อ.ฝาง จ.เชียงใหม่

ส่วนมากเหยื่อที่ถูกค้าจะเป็นหญิงสาวในชนบททางตอนใต้ของประเทศจีน ในมณฑลยูน-นาน คือ เมืองเจียงเจียง ในเขตปกครองซือเหมา และเมืองเมงไฮในเขตปกครองสิบสองปันนา ทั้งสองเมืองตั้งอยู่ในภูมิภาคที่มีแต่ภูเขาหิมช้ายแดน และมีประชากรท้วมตันด้วยชนกลุ่มน้อยหลายชาติพันธุ์ ปัญหาสำคัญของชาวจีนที่ตกเป็นเหยื่อของขบวนการค้ามนุษย์คือ ปัญหาความยากจนของครอบครัว และมีลักษณะพิเศษของการค้ามนุษย์ในประเทศจีนที่แตกต่างจากประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงนี้ คือ การนำเด็กและสตรีไปบังคับแต่งงาน หรือรับเป็นบุตรบุญธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กผู้ชาย (ILO-IPEC, 2001) ทั้งสองเมืองนี้เป็นเมืองที่ยากจนประชากรมีรายได้ค่อนข้างน้อยทำให้หญิงสาวถูกหลอกลวงได้ง่ายว่าจะหางานที่ดีให้ทำ เพื่อจะได้ช่วยเหลือฐานะทางครอบครัวให้ดีขึ้นได้ ปัจจัยที่ทำให้เด็กและหญิงถูกค้าโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเปราะบาง ได้แก่ ความยากจน หนี้สิน การศึกษาต่ำหรือไร้การศึกษา โอกาสได้ทำงานมีอย่างจำกัด ขาดข้อมูลข่าวสาร ครอบครัวมีปัญหา อยากหาเงินไปใช้หนี้ อยากทดแทนบุญคุณพ่อแม่ซึ่งเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวเอเชีย ความอึดอัดขาดประสิทธิภาพของการบังคับใช้กฎหมาย และสิ่งยั่วยวนใจในการอยากมีชีวิตทันสมัยอย่างคนเมือง ทำให้ขบวนการค้ามนุษย์สามารถหลอกลวงมาขายและบังคับให้ค้าบริการทางเพศในประเทศไทย หรืออาจส่งต่อไปยังประเทศที่สามเช่น ประเทศมาเลเซีย และครอบครัวของเหยื่อส่วนมากมีฐานะยากจนและการศึกษาต่ำ ไม่มีปัญญาจะติดตามลูกหลานของตน และไม่รู้สิทธิตามกฎหมายที่ตนมี ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อไปแจ้งเจ้าหน้าที่ของหมู่บ้านก็ไม่สามารถช่วยเหลือได้ ซึ่งหญิงสาวและเด็กที่ตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์ ถูกใช้ความรุนแรงโหดร้ายทารุณมาก เหยื่อหลายรายตกเป็นทาส การทารุณกรรมติดต่อกันหลายปี ทั้งถูกข่มขืน ถูกทุบตี และทรมาน บางครั้งถึงกับบีบบังคับให้ฆ่าตัวตาย เมื่อก่อนวงการค้ามนุษย์มีแต่ผู้ขายดำเนินการ แต่ทุกวันนี้พบว่า มีหญิงและเด็กมาจับบาทมากขึ้น เช่น ล่อลวงเพื่อนหญิงด้วยกัน หรือเพื่อนร่วมชั้นเรียน ทำที่ว่าชวนไปท่องเที่ยวหรือเสนองานให้ทำทั้งที่ไม่มีจริง การใช้หญิงและเด็กหญิงด้วยกันเป็นนกต่อมักได้รับความไว้วางใจเชื่อใจว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่คุ้นเคยเห็นหน้ากันมาก่อน

เนื่องจากพรมแดนของประเทศไทยและประเทศจีนไม่ติดต่อกันโดยตรง ทำให้การเดินทางไม่ค่อยสะดวกต้องผ่านประเทศพม่าหรือประเทศลาวก่อน จึงทำให้ปัจจุบันไม่ค่อยมีแรงงานอพยพจากจีนเข้ามาทำงานในประเทศไทย จากรายงานพบว่าส่วนมากจะมีการค้ามนุษย์กันเองภายในจังหวัดต่างๆ ของประเทศจีน และมีบ้างที่เหยื่อถูกนายหน้าหลอกมาขายที่ประเทศไทยโดยผ่านประเทศพม่า

ประเทศลาว

จุดผ่านแดนที่ชาวลาวใช้เดินทางข้ามชายแดนเข้าประเทศไทยได้แก่ สะพานมิตรภาพ ไทย-ลาว จ.หนองคาย-เมืองเวียงจันทน์ จุดข้ามแดนที่ยังไม่ได้เปิดอย่างเป็นทางการบริเวณ จ.มุกดาหาร-สะหวันนะเขต และด่านช่องเม็ก จ.อุบลราชธานี-จำปาสัก และพรมแดนธรรมชาติต่างๆ ที่สามารถว่ายน้ำ นั่งเรือหรือแพข้ามแม่น้ำได้ตามสะดวก

ประเทศไทยกับประเทศลาวมีความใกล้เคียงทางด้านภาษาวัฒนธรรม ทำให้ชาวลาวถูกหลอกลวงหรือถูกเอารัดเอาเปรียบหาประโยชน์จากขบวนการค้ามนุษย์น้อยกว่าแรงงานชาติอื่นๆ ที่เข้ามาทำงานในประเทศไทย ส่วนมากชาวลาวนิยมเดินทางเข้ามาหางานทำในประเทศไทยเนื่องจากชาวลาวยกตัวอย่างในสะหวันนะเขต มีอาชีพหลักในการทำเกษตรกรรม ทำนา ซึ่งพึ่งพาฝนตามฤดูกาลไม่มีระบบชลประทาน ทำให้ทำนาได้เพียงปีละครั้ง รายได้จากการขายพืชผลการเกษตรปีละครั้งไม่เพียงพอในการเลี้ยงชีพ จึงต้องหางานพิเศษเพิ่มโดยเดินทางข้ามมาฝั่งประเทศไทย การอพยพและการค้ามนุษย์ระหว่างประเทศไทย-ลาว มักมาด้วยกัน แต่ไม่มีรายงานการลักพาตัว มีรายงานพ่อแม่ขายลูกน้อยมาก มีการบังคับพรากลูกจากพ่อแม่บ่อยมาก เพราะส่วนใหญ่เด็กหนุ่มสาวจะตัดสินใจเดินทางมาเอง ซึ่งมีส่วนน้อยที่พลาดตกเป็นเหยื่อการหาประโยชน์ ด้วยการเล็อกนายจ้างผิดหรือเชื่อใจคนคุ้นเคยซึ่งรู้ภายหลังว่าเป็นนายหน้าผู้ค้ามนุษย์ มีหลากหลายเหตุผลที่ชาวลาวเลือกที่จะเดินทางเข้ามาทำงานในประเทศไทย เช่น ความยากจน อยากหาเงินมาใช้หนี้ อยากมีเงิน อยากมาตามเพื่อน อยากมาเที่ยวเมืองไทย อยากเห็นกรุงเทพฯ (Haughton Jame, 2006)

จากงานวิจัยของ Mary Beth Milles พบว่าคนอีสานเชื้อสายลาวอพยพเข้ากรุงเทพฯ เพราะอยากทันสมัย เช่น เสื้อผ้า เครื่องสำอาง กล้องถ่ายรูป โทรศัพท์มือถือ เป็นต้น มีอิสรภาพในการคบหาเพื่อนต่างเพศ และอยากทำงานในร่มไม่อยากผิวดำ และที่เป็นที่นิยมที่สุดคือ อยากเป็นสาวโรงงาน แรงจูงใจเหล่านี้บวกกับแรงผลักดันทางวัฒนธรรมเรื่องความกตัญญู ลูกสาวต้องดูแลพ่อแม่ ตอบแทนค่าน้ำนม ความรัก และค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงดูมาตั้งแต่เกิด ส่วนลูกชายมักจะทดแทนด้วยการบวชเรียน และอุทิศส่วนกุศลให้พ่อแม่ได้อานิสงส์ ให้พ่อแม่ได้ไปเกิดใหม่ในที่สุขสบายกว่า

ชาตินี้ และเพราะลูกสาวไม่สามารถบวชได้จึงต้องแทนคุณด้วยการทำงานโดยขายแรงงาน (Haughton, 2006) แรงงานชายและเด็กชายมักเดินทางมากับเพื่อนและรู้จักจุดหมายปลายทางดี อยู่แล้ว ไม่มี “คนกลาง” หรือนายหน้า แต่ตรงกันข้ามหญิงและเด็กหญิงซึ่งอายุน้อยกว่ามักอาศัย นายหน้า ในการเดินทาง ซึ่งทำให้เกิดหนี้สินค่าใช้จ่ายในการเดินทางและจัดหางาน และรู้เรื่อง ปลายทางน้อยกว่าชาย มักเดินทางคนเดียวหรือกับเพื่อนแค่ 2-3 คน ชัดเจนว่านักค้าใช้ช่องทาง สถานการณ์ที่หญิงสาวเลือกเดินทางกับเพื่อนนี้ชักชวนให้ทำงานบ้านหรืองานบริการทางเพศ แรงงานหญิงบางส่วนแม้ว่าจะรู้ว่าสุดท้ายจะลงเอยด้วยการขายบริการทางเพศแต่ก็ยังอยากทำ และบางคนก็อาจจะงมงายอยากทำงานบริการทางเพศเพราะเงินดี จึงให้นายหน้าหาหลบซ่อนเข้ามาทำงานโดยไม่ให้คนอื่นรู้ และจะได้ไม่ถูกตราหน้าและประณามเธอเมื่อกลับมาได้

ในปี ค.ศ.2001 รายงานขององค์การสหประชาชาติเพื่อความร่วมมือในการต่อต้าน การค้ามนุษย์ UNIAP พบว่า ร้อยละ 17 ของประชากร 8 หมู่บ้านในแขวงสวาทวัน ทั้งชายและหญิง (ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง) ส่วนมากจบการศึกษาขั้นต้นแล้วเข้ามาทำงานในประเทศไทยประมาณ 3,318 คน องค์การแรงงานระหว่างประเทศ ILO รายงานว่ามีแรงงานอายุต่ำกว่า 18 ปี ส่วนใหญ่ เป็นหญิงสาวจำนวนมาก เดินทางกลับจากประเทศไทย มักถูกเจ้าหน้าที่ลาวปรับและยึดของมีค่า และกรรโชกเงินที่หามาได้เกินกว่าที่รัฐบาลได้กำหนดค่าปรับไว้ ทำตามอำเภอใจ

ด้านแรงงานอพยพชาวลาวในประเทศไทย เมื่อปี ค.ศ.2001 มีการจดทะเบียนครั้งแรก สำหรับผู้เข้าเมืองผิดกฎหมายที่ทำงานในประเทศไทยอยู่แล้วมีจำนวนทั้งสิ้น 59,358 คน มีการ ร้องเรียนว่าค่าจดทะเบียนแพงและมีการจำกัดสิทธิผู้อพยพมากเกินไป เช่น ห้ามเปลี่ยนนายจ้าง ประเทศไทยจึงได้มีการทำ MOU กับประเทศลาว กัมพูชา และพม่า ในปี ค.ศ.2002 โดยให้สิทธิผู้อพยพมากขึ้น ทำให้มีคนลาวมาจดทะเบียนในปี ค.ศ.2004 เพิ่มขึ้นเป็น 180,000 คน (Haughton, 2006)

แรงงานชาวลาวส่วนใหญ่จะเข้ามาทำงานในบริเวณจังหวัดชายแดน เช่น มุกดาหาร อุบลราชธานี หรือเดินทางเข้ามาทำงานจำพวกงานบ้าน งานก่อสร้าง หรือขายบริการทางเพศ ในเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพฯ เชียงใหม่ พัทยา โดยเฉพาะงานรับใช้ภายในบ้านส่วนใหญ่เป็น เด็กหญิงชาวลาว ที่ต้องทำงานในสถานที่พักอาศัยอยู่กับนายจ้างโดยรูปแบบสภาพแวดล้อมที่ปิด ลับ ปิดกั้นแรงงานจากโลกภายนอกสิ้นเชิง มีการทารุณกรรมร่างกายอย่างรุนแรง รวมทั้งทารุณ ทางเพศ โกงค่าจ้าง แรงงานบางส่วนเดินทางไปทำงานประมงและอาหารทะเล ที่จังหวัด สมุทรสาคร สมุทรสงคราม ระนอง บางส่วนไปถึง จ.สุราษฎร์ธานี และ จ.ปัตตานี จากรายงาน ภาพรวมแรงงานประมงต่างชาติของ UNICEF และองค์การบริการด้านกฎหมายเพื่อสตรีและเด็ก

(LSCW) แสดงให้เห็นว่ามีการพบแรงงานอพยพเด็ก ใช้เป็นแรงงานชาวประมงในไทย และมีข้อบ่งชี้สภาพแวดล้อม ทราบว่า มีสภาพการทำงานที่เอาเปรียบ บังคับให้ใช้ยาเสพติด ใช้เข็มฉีดยาร่วมกันเสี่ยงต่อการติด HIV/AIDS ลดเงินค่าจ้างโดยไม่สมเหตุผล หรือไม่จ่ายค่าจ้างเลย และร้ายที่สุดคือ มีชาวประมงถูกฆาตกรรมบนเรือประมงไทยด้วย ถึงแม้จะไม่ค่อยมีรายงานการค้ามนุษย์ของชาวลาวในประเทศไทย แต่อาจพิจารณาได้ว่าแรงงานชาวลาวบางส่วนที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยแล้วขาดการติดต่อจากครอบครัวหรือญาติเกินกว่า 1 ปี ประมาณร้อยละ 1 ของจำนวนแรงงานอพยพทั้งหมด อาจตกเป็นเหยื่อของการค้ามนุษย์ก็เป็นได้ (ILO-IPEC, 2003)

ประเทศกัมพูชา

จุดผ่านแดนที่ชาวกัมพูชาใช้เดินทางข้ามชายแดนเข้าประเทศไทยได้แก่ ด้านอรัญประเทศ-ปอยเปต และด้านคลองใหญ่ จ.ตราด-เกาะกง หรือพรมแดนธรรมชาติ แรงงานกัมพูชาที่เข้ามาทำงานในประเทศไทยสามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ที่พบ ส่วนแรกคือ แรงงานก่อสร้าง การประมงและอาหารทะเล โดยจะมาจากเมืองเปรเวง และกำปงจาม ซึ่งเป็นเมืองที่ยากจนและอยู่ใจกลางประเทศ เข้ามาทั้งทางด่านคลองใหญ่ จ.ตราด และด่านอรัญประเทศ จ.สระแก้ว แล้วจะเดินทางไปทำงานประมงและอาหารทะเลที่ จ.ตราด ระยอง สมุทรปราการ และปัตตานี ซึ่งร้อยละ 90 ของชาวประมงใน จ.ตราด เป็นชาวกัมพูชา แรงงานอพยพที่เคยเข้ามาทำงานในธุรกิจประมงและอาหารทะเลในไทย ช่วงปี ค.ศ.1993-1998 และกลับบ้านไปด้วยเงินจำนวนหนึ่งพร้อมด้วยคำบอกเล่าปากต่อปากแก่เพื่อนฝูง ลูกหลาน ว่าไปประเทศไทยมีงานทำแน่ ชักชวนกันให้ไปทำงานในประเทศไทย เด็กหนุ่มตั้งแต่ 15 ปี ขึ้นไปก็สนใจ ครอบครัวก็สนับสนุนประกอบกับการเปิดด่านประเทศไทย-กัมพูชา อย่างเป็นทางการในปี ค.ศ.1998 เป็นการอำนวยความสะดวกให้ชาวกัมพูชาหลังไหลเข้ามาหางานทำ และเป็นช่องทางให้นายหน้าได้ทำมาหากินอย่างเป็นล่ำเป็นสัน นายหน้าเหล่านี้เคยเข้ามาทำงานประมงในไทยมาก่อน รู้ช่องทางหลบหลีกในการข้ามแดน และคุ้นเคยกับเจ้าหน้าที่ด่าน สนับสนุนกับเจ้าของเรือประมงและเรือข้ามฟาก นายจ้างชาวไทยไว้ใจ มีการติดต่อกับนายหน้าฝั่งไทยมานาน จึงทำให้ได้รับความเชื่อถือและใช้บริการ มั่นใจว่าได้งานทำและไม่ถูกจับกุมระหว่างทาง จากการรายงานของ ILO-IPEC นายหน้าพวกนี้มี 3 ประเภท คือ (ILO – IPEC, 2002)

1. รวบรวมคนงานไปรวมหลบซ่อนอยู่ในป่าลึกใกล้ชายแดน แล้วปล่อยให้หาทางข้ามแดนเอาเอง
2. รวบรวมคนงานมาแล้วส่งต่อให้นายหน้าอีกคนพาข้ามด่าน หรือพาลงเรือข้ามฟากที่ไปฝั่งไทย ส่วนใหญ่ไม่รับประกันว่าจะมีงานทำหรือไม่ ขอให้ได้ข้ามไปก่อน

3. พวกที่เป็นนายหน้าที่หายากที่สุด คือ จัดหางานถูกต้อง ดูแลจัดการให้ทุกเรื่อง สัญญาล่วงหน้าว่ามึงงานทำแน่นอน จัดพาส่งถึงที่ทำงานเลย โดยเก็บค่าหัว US\$ 90-125 ในการจัดการพาข้ามแดน ซึ่งเงินจำนวนนั้นหมายถึงนี่ก้อนแรกที่ครอบครัวแรงงานต้องเผชิญ แม้จะรู้ว่า เป็นภาระที่หนักหน่วงในการใช้คืน แต่ก็คิดว่าเป็นการลงทุนเพื่อให้ได้งานทำ

ชาวกัมพูชาที่เข้ามาเป็นแรงงานประมงในประเทศไทย บางส่วนถูกเอารัดเอาเปรียบหาประโยชน์ในสภาพเดียวกับแรงงานประมงต่างชาติอื่นๆ ดังที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

ส่วนที่สองคือ หญิงสาวชาวกัมพูชาที่เข้ามาค้าประเวณีในประเทศไทย ส่วนมากจะเป็นในเมืองใหญ่เช่น กรุงเทพฯ พัทยา หรือไม่กี่เป็นเมืองที่มีอุตสาหกรรมประมงและอาหารทะเล และส่วนที่สามคือ เด็กทั้งเด็กหญิงและเด็กชาย ชาวกัมพูชา ที่เข้ามาขอทานตามท้องถนนในกรุงเทพฯ เด็กบางคนมากับครอบครัว ญาติพี่น้อง หรือมากับนายหน้า ซึ่งจะขอทานตามแหล่งท่องเที่ยวหรือแหล่งธุรกิจกรุงเทพฯ โดยมีพ่อแม่ ญาติ หรือนายหน้า ที่เรียกกันว่า “เมอเคียว” คอยดูแลหาอาหารที่ปักเสาห้องให้อยู่บริเวณใกล้เคียงกับที่ขอทาน ส่วนมากจะเป็นเด็กเล็ก อายุไม่เกิน 15 ปี เนื่องจากสามารถเรียกความเมตตาสงสารจากคนไทยได้มาก (Savage William, 1999)

สถานการณ์การค้ามนุษย์ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง

ปัจจุบันสถานการณ์การค้ามนุษย์ทั้งในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงรวมถึงในระดับนานาชาติ ได้เปลี่ยนแปลงรูปแบบไป โดยเฉพาะในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงที่มีประเทศไทยเป็นประเทศปลายทางสำคัญ ทั้งนี้เนื่องมาจากปัจจัยความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและการจ้างงานเป็นสำคัญ ทำให้คนในประเทศต่างๆ หลั่งไหลเข้ามาหาโอกาสที่ดีกว่าในชีวิตในประเทศไทย ส่วนมากในลักษณะแรงงานอพยพ และในกรณีพิเศษของชาวพม่าที่เข้ามาในลักษณะผู้ลี้ภัย ทำให้สถานการณ์ปัจจุบันรูปแบบการค้ามนุษย์ในปัจจุบันจะแฝงกับแรงงานอพยพ การจ้างงาน สภาพการจ้างงาน ในแรงงานประเภทต่างๆ เช่น แรงงานเกษตร แรงงานภาคอุตสาหกรรม แรงงานประมงและอาหารทะเล งานบริการ งานรับใช้ภายในบ้าน เป็นต้น โดยโดนเอารัดเอาเปรียบจากนายจ้าง ซึ่งแรงงานอพยพเหล่านั้นสมัครใจในการเดินทางเข้ามาในประเทศไทย อีกทั้งบางส่วนยอมเสียค่าใช้จ่ายเพื่อพาเดินทางเข้ามาในประเทศไทยทั้งโดยถูกกฎหมายและผิดกฎหมาย แตกต่างจากรูปแบบการค้ามนุษย์ในสมัยก่อน (ที่ยังไม่มีการเปิดเสรีทางด้านแรงงาน) ที่การค้ามนุษย์จะอยู่ในรูปแบบของการดำเนินการโดยองค์กรอาชญากรรมเป็นส่วนใหญ่ (Risser Gary, 2003)

ลักษณะสำคัญของการค้ามนุษย์ในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง

จากเอกสารประกอบการประชุม “Needs Assessment on Cross-border Trafficking in the Mekong sub-region: focusing on women and children” จากองค์กรแรงงานระหว่างประเทศมกราคม ค.ศ.2005 ได้นำเสนอมุมมองปรากฏการณ์การค้ามนุษย์ในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขงไว้อย่างน่าสนใจ ผู้เขียนได้วิเคราะห์ปรากฏการณ์การค้ามนุษย์ในปัจจุบันโดยยึดมุมมองของเอกสารการประชุมนี้เป็นแนวทาง โดยวิเคราะห์เพิ่มเติมถึงรูปแบบการค้ามนุษย์ที่เปลี่ยนแปลงไป เพื่อที่จะได้เข้าใจถึงลักษณะของปรากฏการณ์การค้ามนุษย์ในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขงได้อย่างชัดเจน ดังนี้ (ILO-IPEC, 2005)

สตรีและเด็กหลายที่ถูกบังคับขู่เข็ญ และขายเพื่อไปทำงานบริการทางเพศ เป็นกรรมกรทำงานบ้าน หรือแรงงานชายเข้าสู่ตลาดแรงงานต้องทำงานอย่างหนัก โดนเอารัดเอาเปรียบทำงานเสี่ยงชีวิตอีกหลายรูปแบบ เหล่านี้ล้วนเป็นการล่วงละเมิดสิทธิมนุษยชน สภาพการณ์ทั่วไปของการค้ามนุษย์มีดังนี้

1. มีอัตราเพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็วในอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง ทั้งประเทศไทย จีน พม่า ลาว กัมพูชา และรวมถึงเวียดนาม ทั้งการค้ามนุษย์ภายในประเทศและระหว่างประเทศ
2. ในมิติที่มีพรมแดนติดต่อกันในทั่วทั้งภูมิภาคและทั่วโลก ไม่เฉพาะเพียงแต่ภายในประเทศใดประเทศหนึ่ง
3. มีลักษณะใกล้เคียง แต่มีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างจากการย้ายถิ่นฐานอพยพแรงงานอย่างผิดกฎหมาย จนทำให้ยากแก่การแยกแยะระหว่างผู้เข้าเมืองโดยผิดกฎหมายและเหยื่อของการค้ามนุษย์
4. เป็นลักษณะโยงใยของการหลบซ่อน แสวงหาผลประโยชน์กำไรจากมนุษย์ และขยายเครือข่ายธุรกิจ มีการเคลื่อนย้ายผู้คนจำนวนมากระหว่างประเทศต้นทาง ประเทศทางผ่าน และประเทศปลายทาง ทั้งโดยสมัครใจและไม่สมัครใจ
5. มีลักษณะเฉพาะพิเศษในการสร้างพันธะผูกพัน ระหว่างผู้ค้าและผู้ถูกค้า โดยใช้ความรุนแรง ใช้กำลังประทุษร้าย หรือการคุกคามกดดันไม่ให้อิสรภาพในการเคลื่อนย้ายที่ โดยรีบยึดเอกสารแสดงตน และเอกสารที่เกี่ยวกับการเดินทาง การหลอกลวง ล่อลวงและกลโกงการกู้เงินที่ทำให้ต้องเป็นหนี้และทำงานใ้หนี้เกินจริง
6. การค้ามนุษย์ไม่เพียงเพศ วัย และชนชาติ แต่เด็กและสตรีมีความเปราะบางที่สุด เพราะการถูกตีความด้อยค่าและสถานภาพทางสังคม และไม่มีอำนาจสู้รบปรบมือ

7. เหตุการณ์การค้ามนุษย์ไม่มีโอกาสที่จะได้รับการชดเชย หรือแก้ไขใหม่ให้เหมือนเดิม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเหยื่อที่ถูกบังคับค้าประเวณี มีหน้าซำยังถูกปฏิบัติราวกับเป็นผู้พวยพิดกฎหมาย และบ่อยครั้งที่ต้องเผชิญกับการถูกกล่าวหาว่าเป็นอาชญากรหลบหนีเข้าเมือง ในขณะที่พวกผู้ค้า นายจ้างที่หากำไรเกินควรหลบหนีลอยนวล

8. โครงสร้างของกฎหมายในการที่จะป้องกันการค้ามนุษย์ คุ่มครองเหยื่อ หรือลงโทษผู้กระทำผิดมีไม่เพียงพอ และไม่มีประสิทธิภาพพอในทุกระดับ จนถึงระดับชาติและระดับภูมิภาค ไม่เท่าทันการพัฒนาการรูปแบบของอาชญากรรม

เครือข่ายของการค้ามนุษย์

ในรายงานขององค์กร Child Worker in Asia พบว่า เครือข่ายการค้ามนุษย์ มีคุณลักษณะดังนี้ (Child Workers in Asia, 1997)

1. มีการแพร่กระจายไปทั่วอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง มีความสลับซับซ้อน การดำเนินงานใต้ดิน และไกลจากเงื้อมมือของกฎหมาย
2. ทำตามรูปแบบแฝงมากับการอพยพย้ายถิ่น การลี้ภัย และแรงงานอพยพ
3. ยากที่จะแสดงตน หรือระบุได้ว่านักค้ามนุษย์เป็นใคร นักค้ามนุษย์มีความคล่องแคล่วในการหลีกเลี่ยง หลบซ่อน และหลบหนีการจับกุม
4. การแอบซ่อนตัว เนื่องจากเหยื่อพวกนี้บางส่วนเป็นพวกอพยพย้ายถิ่นเข้าประเทศโดยผิดกฎหมาย จึงต้องเก็บตัวเงียบ ไม่พยายามสร้างปัญหา เพราะกลัวการตามล่าของผู้ค้า กลัวการแก้แค้นตอบโต้ด้วยกำลัง และในที่สุดจะถูกเนรเทศหากถูกเจ้าหน้าที่ของรัฐจับได้
5. มีเจ้าหน้าที่ของรัฐคอร์รัปชั่น สมรู้ร่วมคิดรู้เห็นในการกระทำผิด จำนวนมาก และกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การตรวจตราคนเข้าเมืองตามแนวชายแดน
6. ทำงานได้สะดวกรวดเร็ว เพราะมีเทคโนโลยีที่ก้าวหน้า เช่น โทรศัพท์มือถือ แฟกซ์ อินเทอร์เน็ต เพื่อขยายขอบข่ายการดำเนินธุรกิจไปทั่วโลก ประกอบกับการเดินทางที่สะดวกเร็วขึ้น
7. มีการรวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการระหว่างประเทศต้นทาง – ทางผ่าน – ปลายทาง ทั่วทุกประเทศตามลุ่มแม่น้ำโขง โดยมีประเทศไทยเป็นประเทศปลายทางสำคัญ

เทคนิคที่ใช้ในการค้ามนุษย์

จากรายงานผลการสำรวจการข้ามมาทำงานในประเทศไทย ของกลุ่มผู้อพยพข้ามชาติ จากหลายองค์กรที่ทำกรวิจัยสำรวจ พบว่า เทคนิคที่เครือข่ายนักค้ามนุษย์นิยมใช้หลอกล่อให้เกิด การหลงเชื่อเพื่อนำมายังประเทศปลายทาง ที่พบในการสำรวจอ้างถึงรายงานของ Asia Watch and The Women's Right มีดังนี้ (Asia Watch, 1993)

1. เข้าไปติดต่อช่วยเหลือคนในชนบทหรือชุมชนที่อ่อนแอยากจน ชักชวนโดยหลอกล่อ เสนองานเบารายได้ดี เพื่อจะได้มีชีวิตสุขสบายขึ้น
2. ซ้อเด็กมาจากผู้ปกครอง หรือ พ่อแม่หรือสมาชิกในครอบครัว บอกขายลูกหลานตัวเองให้กับนายหน้า
3. นายหน้าจัดหาแรงงานที่ไร้ศีลธรรมเข้าไปหลอกลวงพ่อแม่ ใช้เงินเล็กน้อยเป็นเหยื่อ ล่อสตรีและเด็กด้วยคำสัญญาปลอมๆ ว่าจะได้งานเงินเดือนดีๆ ทำในเมืองใหญ่ หรือได้แต่งงานกับ เศรษฐี
4. ใช้กลโกงในการกู้เงิน โดยอ้างว่าออกเงินให้ก่อนในการเตรียมตัวเดินทางและค่าเดินทาง เช่น ค่าพาสปอร์ต ตัวเครื่องบิน แล้วไปบังคับใช้งานเยี่ยงทาส หรือบังคับค่าบริการทางเพศจนกว่าหนี้จะหมด และให้เงินพ่อแม่เด็กเพียงเล็กน้อยเพื่อให้ตายใจ
5. การลักพาตัว องค์กรอาชญากรรมหรือนายหน้าคนกลาง อาจใช้วิธีลักพาตัวเด็กและสตรีไปขายสถานบริการหรือช่องโสเภณี
6. การปลอมแปลงเอกสารแสดงตน เพื่อยากแก่การติดตามของเหยื่อ หรือปลอมแปลงเอกสารในการเดินทางเพื่อหลบหนีออกนอกประเทศ
7. การติดสินบนเจ้าหน้าที่ หรือเจ้าหน้าที่ตำรวจ ให้ได้มาซึ่งเอกสารปลอม หรือเพื่อการเข้าออกเมืองทางชายแดนได้โดยสะดวก
8. การเคลื่อนย้ายเหยื่อ โดยการเดินเท้า ซีมอเตอร์ไซด์ รถมินิบัส รถกระบะ รถตู้ เรือ ฯลฯ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ประเด็นต่างๆ ในปรากฏการณ์การค้ามนุษย์ ดังกล่าวข้างต้นจะเป็นการสรุปภาพรวมของการค้ามนุษย์ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงในช่วงเวลาหลายปีที่ผ่านมา จะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่รูปแบบ วิธีการ สภาพปัญหา สภาพแวดล้อมทางสังคมและเศรษฐกิจ ปัจจัยเสริมในการค้ามนุษย์ก็ยังคงไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนัก เนื่องจากสภาพความยากจนและการดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดของผู้คนในภูมิภาคนี้ยังคงอยู่ และยิ่งเพิ่มมากขึ้น มีการเคลื่อนย้ายแรงงาน

ทั้งที่ถูกต้องตามกฎหมายและไม่ถูกต้องตามกฎหมายระหว่างประเทศเป็นจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ เป็นการสร้างปัญหาและเพิ่มภาระให้แก่ประเทศปลายทางในการควบคุมดูแลจัดการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศไทย ซึ่งเป็นประเทศเป้าหมายหลายทางใหญ่ของการอพยพแรงงานและลี้ภัย เป็นศูนย์กลางของคนในอนุภูมิภาคที่จะมุ่งเข้ามาหางานทำ ส่วนใหญ่เป็นแรงงานราคาถูก ทักษะต่ำ การศึกษาต่ำ หรือไร้ทักษะ ไร้การศึกษา ทั้งถูกค้าเข้ามาโดยถูกกฎหมายหรือผิดกฎหมาย หรือทั้งเข้ามาอย่างถูกต้องแล้วมาถูกค้าในภายหลัง

สถานการณ์การค้ามนุษย์ในเมืองใหญ่ของไทย

กรุงเทพมหานคร

กิจกรรมการค้ามนุษย์ทุกรูปแบบมุ่งหน้าเข้าสู่กรุงเทพมหานคร ได้แก่ การล่อลวงผู้หญิง และเด็กเข้าสู่อุตสาหกรรมทางเพศ (Sex Industry) การใช้แรงงาน (Labour) แบ่งเป็นแรงงานในโรงงาน สถานที่ก่อสร้าง แรงงานในภาคบริการ เช่น ร้านอาหาร การทำงานรับใช้ในบ้าน (Domestic Work) และการขอทาน (Begging) รวมทั้งกรุงเทพมหานครยังเป็นทางผ่านสำหรับส่งเหยื่อที่ถูกค้าไปยังปลายทาง เช่น จังหวัดที่มีอุตสาหกรรมประมงในประเทศไทย จังหวัดที่มีสถานบันเทิงและธุรกิจทางเพศ รวมถึงเป็นทางผ่านที่จะส่งเหยื่อต่อไปยังต่างประเทศทั่วโลก การขอทาน พบว่ามีการกระจุกตัวอยู่ในกรุงเทพฯ มากที่สุด เนื่องจากเป็นที่รวมของประชากรจำนวนมาก และเป็นสถานที่ที่ไม่มีการจัดการอย่างเป็นระบบระเบียบจนกระทั่งสามารถระบุชี้แรงงานต่างด้าวที่ถูกกฎหมายกับผิดกฎหมาย และเหยื่อค้ามนุษย์ได้ กรุงเทพฯเป็นแหล่งรวมกิจกรรมการค้ามนุษย์ที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งเนื่องจากเป็นศูนย์รวมทรัพยากรใหญ่ของประเทศไทย (Raktai Foundation, 2004)

เชียงใหม่

เชียงใหม่เป็นเมืองศูนย์กลางทางภาคเหนือที่เป็นแหล่งรวบรวมทรัพยากร และแหล่งดึงดูดแรงงานต่างด้าวรวมทั้งชนกลุ่มน้อย เชียงใหม่เป็นแหล่งรวมกิจกรรมการค้ามนุษย์เช่นเดียวกับกรุงเทพฯ แต่ไม่พบว่ามีกรรายงานเรื่องขอทานในจังหวัดเชียงใหม่ แต่มีการใช้แรงงานในภาคบริการ โดยเฉพาะธุรกิจท่องเที่ยวอย่างเข้มข้น เช่น ร้านอาหาร โรงแรม บริการตามสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ร้านค้า สถานบันเทิง (Raktai, 2004)

พัทยา

กิจกรรมการค้ามนุษย์ในพัทยาที่พบว่าโดดเด่นคือเพศพาณิชย์ เนื่องจากเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่มีจุดเด่นในเรื่องดังกล่าว และไม่ได้มีการตั้งกฎเกณฑ์ห้ามหรือควบคุมเรื่องเพศพาณิชย์ในพัทยา พัทยายังเป็นแหล่งรวมของอาชญากรรมหลายประเภท กิจกรรมการค้ามนุษย์อื่นๆ ได้แก่ การใช้แรงงาน ไม่พบว่ามีรายงานเรื่อง การใช้งานในบ้าน การขอทาน ในพัทยา แต่แรงงานเด็กที่เข้าสู่กระบวนการค้ามนุษย์มีแนวโน้มจะเข้าสู่ธุรกิจทางเพศสูง

นอกจากนี้ยังพบว่ามีแรงงานต่างด้าวเข้าสู่เมืองใหญ่อื่นๆ ของไทย เช่น จังหวัดภูเก็ต แต่ไม่พบว่ามีรายงานเรื่องกิจกรรมการค้ามนุษย์ ซึ่งไม่อาจยืนยันได้เนื่องจากในสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญมักพบว่ามีกิจกรรมการค้ามนุษย์แอบแฝงเสมอ แต่อาจยังไม่ได้มีการศึกษาอย่างเป็นทางการ มีรายงานการเข้าไปทำงานของแรงงานต่างด้าวชาวลาวในจังหวัดสุราษฎร์ธานี แต่ไม่พบว่ามีกิจกรรมการค้ามนุษย์ เมืองใหญ่อื่นๆ ได้แก่ จังหวัดที่มีอุตสาหกรรมประมง เช่น สมุทรปราการ สมุทรสาคร สงขลา ปัตตานี มีรายงานการใช้แรงงานที่เข้าข่ายการค้ามนุษย์อย่างเข้มข้นในอุตสาหกรรมประมง และเกิดขึ้นทั้งกับแรงงานไทย และแรงงานต่างด้าว นอกจากนี้ แรงงานยังมักนิยมชักจูงเพื่อนมาทำงานในอุตสาหกรรมประมงอีกด้วย (Raktai, 2004)

ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทนำแล้วว่า การค้ามนุษย์ และการอพยพแรงงานข้ามชาติ นั้นประเทศไทยมีสถานะการณ์เป็นประเทศต้นทาง ประเทศทางผ่าน และประเทศปลายทาง ตามการศึกษาในครั้งนี้ พบว่า

ประเทศไทยในฐานะประเทศต้นทาง

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ประเทศไทยเป็นประเทศที่ส่งแรงงานไปทำงานนอกประเทศมากมาย ทั้งในภูมิภาคตะวันออกกลาง ยุโรป หรือเอเชีย ปีละประมาณ 150,000 คน ซึ่งทำรายได้ประมาณปีละ 15 ล้านเหรียญสหรัฐ โดยยังไม่รวมตัวเลขของพวกที่ลักลอบส่งเงินเข้าประเทศอีกส่วนหนึ่ง แม้ส่วนใหญ่แรงงานไทยในต่างแดนจะดำเนินการตามขั้นตอนการเข้าเมืองอย่างถูกต้องตามกฎหมาย แต่ก็มีบางส่วนที่แอบลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย หรือบางส่วนวีซ่าขาดอายุแล้วซ่อนตัว และบางส่วนทำงานที่ไม่ได้รับอนุญาตที่ระบุในวีซ่า แรงงานไทยส่วนใหญ่ถูกส่งไปทำงานใช้แรงงานในโรงงานและงานก่อสร้าง ซึ่งตั้งแต่ปี ค.ศ.1995-2004 แรงงานไทยถูกส่งไปทำงานมากที่สุดที่ประเทศไต้หวัน (Huguet and Punpuing, 2005, p. 26) สำหรับแรงงานไทยที่ไปทำงานต่างประเทศ มีรายงานว่าแรงงานบางรายถูกเอารัดเอาเปรียบด้วยการเปลี่ยนสัญญาจ้าง กดค่าแรง จ่ายค่าแรงล่าช้า บอกลีลาจ้างก่อนที่จะหมดสัญญาและปฏิเสธการจ่ายค่าเดินทางกลับบ้าน หรือบางครั้งไม่จ่ายค่าแรงเลย นอกจากนี้แรงงานเหล่านี้ยังรวมถึงกลุ่มที่ถูกหลอกและ

ถูกค้าไปยังต่างประเทศ เช่น หญิงไทยที่ถูกค้าไปยังประเทศญี่ปุ่น ไต้หวัน มาเลเซีย บาหลีเรน ออสเตรเลีย สิงคโปร์ เยอรมัน อิตาลี และอเมริกาเหนือ เพื่อธุรกิจเพศพาณิชย์ หรือการแต่งงานแบบหลอกลวง

การส่งแรงงานไปต่างประเทศเป็นกลุ่มเสี่ยงที่มักตกเป็นเหยื่อของขบวนการค้ามนุษย์ ส่วนใหญ่แรงงานที่ตกเป็นเหยื่อนั้นมักจะเป็นพวกที่ต้องจ่ายค่าจัดการก่อนการเดินทางมากเกินไปจริง ทำให้ตกอยู่ในสภาพถูกบังคับให้ทำงานชดใช้ภาระหนี้สินผูกพัน (Debt bondage) ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการค้ามนุษย์ หรืออาจถูกหลอกลวงสัญญาว่าจะหางานที่ดี ถูกต้องตามกฎหมายให้ทำ เช่น งานแม่บ้าน งานเลี้ยงเด็ก งานนวดแผนไทย ซึ่งชาวต่างชาตินิยมชมชอบคนไทยเป็นพิเศษ แต่เมื่อถึงที่หมายแล้วกลับให้ทำงานอย่างอื่นด้วยการบีบบังคับด้วยวิธีการต่างๆ ทั้งทางร่างกายและจิตใจ

Chantavanich (2001 quote in, Huguet and Punpuing, 2005) ประมาณการณ์ในช่วงปี ค.ศ. 1988-1995 มีคนไทยประมาณ 40,000-60,000 คนต่อปี ไปทำงานที่ประเทศญี่ปุ่น ซึ่งส่วนใหญ่ทำงานที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ในกลางปี ค.ศ. 1999 พบว่า มีเพียงร้อยละ 38 ของแรงงานไทยทำงานโดยถูกต้องตามกฎหมาย บางส่วนเข้าประเทศมาโดยถูกต้องตามกฎหมายแต่อยู่เกินกว่าระยะเวลาที่อนุญาตไว้ 1 ใน 3 ของแรงงานไทยในญี่ปุ่น เดินทางมาประเทศญี่ปุ่นโดยสำนักจัดหางาน และ ร้อยละ 23 ของแรงงานไทยในญี่ปุ่นซึ่งส่วนมากเป็นผู้หญิงทำงานในธุรกิจบันเทิง

ประเทศไทยในฐานะประเทศต้นทาง การดำเนินการเรื่องกฎเกณฑ์การส่งแรงงานออกไปทำงานยังต่างประเทศยังไม่มีประสิทธิภาพ กระทรวงแรงงานดำเนินการจัดหางานให้แรงงานไทยไปทำงานต่างประเทศแต่ก็ยังไม่เพียงพอกับความต้องการ ทำให้สำนักจัดหางานที่ไร้คุณธรรมมีโอกาสบงการเรียกเก็บเงินล่วงหน้ากับแรงงานเกินควร แรงงานโดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานที่มีทักษะต่ำต้องจ่ายเงินค่าบริการการเดินทางและจัดหางานสูงเกินจริงมาก และปล่อยให้เผชิญกับสภาพการทำงานในภาวะจำยอมโดยไม่เต็มใจหรือไม่สมัครใจในประเทศปลายทาง มีรายงานในปี ค.ศ.2003 มีการหลอกลวงแรงงานจำนวน 43,807 คนโดย “Labour Mafia” จำนวน 800 คน และได้เงินจากการหลอกลวงประมาณ 2.3 พันล้านบาทในระหว่างปี ค.ศ.1996-2002 พฤติกรรมส่วนใหญ่จะเกิดขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

การคุ้มครองแรงงานที่ตกเป็นเหยื่อยังไม่ทั่วถึง แม้จะมีคณะทำงานที่ให้การช่วยเหลือเหยื่อคนไทยในต่างแดนที่ประสงค์จะเดินทางกลับภูมิลำเนา และสามารถพิสูจน์ได้ว่าเป็นคนไทย สัญชาติไทยจริง แต่มีข้อจำกัดด้านงบประมาณที่น้อยมาก การดำเนินการของรัฐบาลในส่วนนี้ยัง

ไม่แล้วเสร็จ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ยังคงกำลังดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยการจัดสัมมนากลุ่มเจ้าหน้าที่ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกับ องค์กรที่ไม่ใช่ภาครัฐ (NGO) เพื่อวางแผนระดับชาติในการปฏิบัติต่อเหยื่อ ฝึกรอบรมเจ้าหน้าที่ตำรวจและเจ้าหน้าที่กึ่งสุลเรื่อง การค้ามนุษย์ให้เข้าช่วยเหลือ ดูแล จัดการ

ประเทศไทยในฐานะประเทศทางผ่าน

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความเปิดกว้างในสิทธิและเสรีภาพ ส่งเสริมการเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวภายในประเทศ มีความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การสื่อสาร การคมนาคม สะดวก ตั้งอยู่ใจกลางภูมิภาคของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จึงทำให้ประเทศไทยถูกใช้เป็นประเทศทางผ่านของขบวนการค้ามนุษย์ ส่วนมากมักเกี่ยวข้องกับองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติ ที่ทำงานอย่างเป็นระบบ มีความรู้ความชำนาญเป็นอย่างดี สามารถปลอมพาสปอร์ต วีซ่า ได้เกือบทุกประเทศทั่วโลก

กลุ่มองค์กรอาชญากรรมข้ามชาติที่ใช้ประเทศไทยเป็นทางผ่านมากที่สุด คือ จีน (รวมถึงประเทศฮ่องกงด้วย) ส่วนใหญ่เป็นแก๊งมาเฟียที่ทำการค้ามนุษย์ควบคู่กับการค้ายาเสพติด และการเรียกค่าคุ้มครอง เดิมเป็นฝีมือของแก๊งจีนฮ่อและจีนแผ่นดินใหญ่ ในปัจจุบันมีแก๊งมาเฟียฮ่องกงและมาเก๊า เข้าร่วมขบวนการที่เรียกว่า “แก๊งลูกหมู” คือการขนคนจีนแผ่นดินใหญ่ผ่านเข้ามาในประเทศไทย ก่อนจะไปสู่ประเทศที่สาม ด้วยจุดประสงค์ที่หลากหลาย ทั้งการไปตั้งรกรากใหม่และไปตั้งแก๊ง “เอเชีย” อันลือชื่อในยุโรป อเมริกา และแคนาดา หรือเพื่อการค้าประเวณีในประเทศมาเลเซีย กลุ่มเหล่านี้ดำเนินการโดยผู้มีประสบการณ์และเงินทุนในการจัดการค้ามนุษย์ในระดับนานาชาติ ส่วนใหญ่ใช้ระบบพันธะทางหนี้สิน (Debt bondage) โดยให้เงินแก่ครอบครัวของเหยื่อเล็กน้อย หลอกลวงด้วยสัญญาที่คลุมเครือเกี่ยวกับการจ้างงาน สภาพการทำงาน และค่าจ้าง ส่วนมากจะส่งเหยื่อไปประเทศปลายทาง แล้วข่มขู่ ใช้ความรุนแรง ควบคุมเสรีภาพ หักค่าใช้จ่าย จิปาถะในการเดินทางจนกลายเป็นหนี้ท่วมตัว

กลุ่มมาเฟียปากีสถานก็มีฝังตัวอยู่ในประเทศไทย ลักลอบนำชาวต่างชาติจากเอเชียใต้ เช่น อินเดีย ปากีสถาน ศรีลังกา บังคลาเทศ และจากตะวันออกกลาง เช่น อิรัก อิหร่าน ลิเบีย ซีเรีย และจากแอฟริกาตะวันตก เช่น ไนจีเรีย ไนเจอร์ โตโก กานา คาเมรูน ราวาเลโอน ไลบีเรีย เซเนกัล เข้ามาพักพิงในกรุงเทพฯ ทั้งหมดนี้อยู่ในแก๊ง “กองทัพมดกาฬทวีป” มีการทำพาสปอร์ตปลอมของหลายประเทศขน “ลูกแพะ” เหล่านี้ไปยังดินแดนฟรีเช็กซ์

กลุ่มมาเฟียพม่า มีพฤติกรรมโดยร่วมกับคนไทยและต่างชาติ ขนส่งผู้หญิงจากภูมิภาคนี้ไปขายยังประเทศญี่ปุ่น เคยถูกจับได้แต่ยังคงมีผู้สืบทอดดำเนินการอยู่

เจ้าหน้าที่ของรัฐบอกว่ามีแก๊งอาชญากรรมเหล่านี้มีสมาชิกทั้งไทยและต่างชาติที่ถือเอกสารแสดงตนปลอม และแก้ไขดัดแปลงพาสปอร์ต เพื่อลักลอบนำคนไปยังประเทศที่ 3 โดยจะเข้าประเทศไทยโดยถือวีซ่านักท่องเที่ยวแล้วลักลอบออกไปยังประเทศอื่นอย่างลับๆ ด้วยเอกสารเดินทางที่ปลอมแปลงขึ้น (Inter Agency Standard Committee, 2005)

ประเทศไทยในฐานะประเทศปลายทาง

ด้วยสภาพทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทย อยู่ในจุดศูนย์กลางของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นประเทศเป้าหมายปลายทางของการอพยพแรงงานและขบวนการการค้ามนุษย์ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ทั้งประเทศพม่า ลาว กัมพูชา และตอนใต้ของประเทศจีน ซึ่งมีพรมแดนติดต่อกันโดยมีลำน้ำโขงเชื่อมต่อแนวชายแดนระหว่างกัน มีหลายปัจจัยที่ส่งเสริมให้ประเทศไทยถูกเลือกเป็นประเทศปลายทาง และการหลั่งไหลของแรงงานเพื่อนบ้านเข้าสู่ตลาดแรงงานไทยที่เคลือบแคลงด้วยการฉวยโอกาสของขบวนการค้ามนุษย์ ดังนี้

1. ประเทศไทยมีความกระตือรือร้นในการเข้าร่วมการแลกเปลี่ยนเทคโนโลยี การลงทุน การค้าขาย และการท่องเที่ยวในระดับสากล ทำให้มีการสร้างงานเพื่อรองรับธุรกิจการลงทุนและการท่องเที่ยวมากมาย

2. สภาพสังคมและเศรษฐกิจของไทยพัฒนาเติบโตเร็วกว่าประเทศเพื่อนบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งช่วงเศรษฐกิจรุ่งเรือง (ปี ค.ศ. 1980-1990) แรงงานไทยจะไม่สนใจทำงานที่มีค่าแรงต่ำ ซึ่งต้องทำงานหนัก อันตราย และสกปรก เป็นการเปิดช่องให้แรงงานต่างชาติที่ยากจนกว่ามองว่าเป็นโอกาสของพวกแรงงานที่ไม่ต้องใช้ทักษะในการทำงานเป็นจำนวนมาก และแรงงานไทยส่วนใหญ่จะทิ้งงานเหล่านี้ไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมที่มีเครื่องทุ่นแรง สบายกว่า และใช้ทักษะมากขึ้น

3. ความแตกต่างของระดับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ และค่าแรงที่สูงกว่าในประเทศไทย โดยพิจารณาจากค่า GNP ของประเทศไทย มากคิดเป็น 6 เท่าของประเทศพม่า 7 เท่าของประเทศลาว และ 12 เท่าของประเทศกัมพูชา และตัวเลข GNP per capita ของปี ค.ศ. 2003 แสดงสถานภาพทางเศรษฐกิจว่าประเทศไทยสูงกว่าประเทศเพื่อนบ้าน คือ ประเทศไทย 2,238 US\$ ประเทศพม่า 351 US\$ ประเทศลาว 317 US\$ และ ประเทศกัมพูชา 177 US\$ (Huguet and Punguing, 2005, p. 5-6)

4. สถานภาพทางการเมืองการปกครอง ที่ไม่มีเสถียรภาพ ทอดทิ้งประชาชน เช่น ประเทศพม่าที่ปกครองด้วยรัฐบาลทหารและคณะรัฐประหาร กดขี่ข่มเหง รีดภาษีจากประชาชน เพื่อรบกับชนกลุ่มน้อยในประเทศ มีการบังคับให้เด็กเข้ารับใช้กิจการของทหารในสงคราม และ

บริหารงานด้านเศรษฐกิจผิดพลาด (Huguet and Punguing, 2005, p. 80) มีการสู้รบขัดแย้งภายในระหว่างชาติพันธุ์ การต่อสู้กันของทหารกับชนกลุ่มน้อยตามแนวชายแดน ทำให้ประชาชนซึ่งอดอยากอยู่แล้ว รู้สึกไม่ปลอดภัยในชีวิตและต้องการหลบหนี

5. ประเทศเพื่อนบ้านถูกจัดให้มีสถานะ (Tier Placement) ที่ต่ำกว่าประเทศไทย (U.S. Department of the State, 2006, p. 46) ในฐานะเป็นประเทศที่ไม่มีข้อมูลบ่งชี้ถึงความเอาใจจริงเอง จังเกี่ยวกับปัญหาการค้ามนุษย์ และไม่ถึงมาตรฐานขั้นต่ำของ TVPA (Trafficking Victims Protection Act 2000) ประเทศสหรัฐอเมริกากำหนดไว้

6. อัตราเฉลี่ยการเกิดของประชากรไทยต่ำที่สุดในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงคือ ประมาณร้อยละ 7 ต่อปี ในขณะที่ประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ประเทศพม่า ร้อยละ 1.3 ต่อปี และประเทศกัมพูชา ร้อยละ 2.4 ต่อปี ในปี ค.ศ.2003 ทำให้อัตราการว่างงานในประเทศเพื่อนบ้านสูงและเกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานสู่ประเทศไทย

7. การพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างรวดเร็วในอนุภูมิภาคควบคู่กับอัตราการเติบโตของประชากรวัยทำงานที่ลดลง ประชากรวัยทำงานของไทย (อายุ 15-39 ปี) ไม่เพิ่มขึ้น ในขณะที่ประเทศพม่าเพิ่มขึ้นร้อยละ 1.3 ต่อปี และประเทศลาวและประเทศกัมพูชา เพิ่มประมาณร้อยละ 3 ต่อปี (Huguet and Punguing, 2005, p. 5)

8. ร้อยละ 70-80 ของประชากรในชนบทของประเทศเพื่อนบ้านไม่มีงานทำ หรือมีก็ต่ำกว่าที่ควรจะเป็น รายได้ต่ำมากจนไม่เพียงพอเลี้ยงชีพและครอบครัว ขาดบริการสาธารณสุขและด้านการศึกษา

นอกจากนี้ประเทศเพื่อนบ้านมองประเทศไทยในฐานะประเทศปลายทางสำคัญในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงเนื่องจากปัจจัยส่งเสริมดังกล่าวข้างต้น มีรายงานเกี่ยวกับการค้ามนุษย์ในประเทศไทยมากมาย ทั้งในรูปแบบการใช้แรงงานก่อสร้าง แรงงานภาคเกษตรกรรม แรงงานภาคอุตสาหกรรม แรงงานประมงและอุตสาหกรรมอาหารทะเล แรงงานภายในบ้าน และธุรกิจเพศพาณิชย์ ซึ่งกระจุกตัวอยู่ตามเมืองที่มีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจและเป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น กรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ สมุทรสาคร เชียงใหม่ พัทยา ภูเก็ต หรือจังหวัดตามแนวชายแดนใกล้จุดผ่านแดน เช่น เชียงราย เชียงใหม่ ตาก มุกดาหาร สระแก้ว ตราด ระนอง เมืองที่มีความเจริญเหล่านี้ดึงดูดให้แรงงานอพยพ แรงงานต่างชาติ เข้ามาหาโอกาสที่ดีกว่าทางเศรษฐกิจให้แก่ตัวเอง ด้วยความแตกต่างด้านภาษาการสื่อสาร วัฒนธรรม สถานที่ ทำให้คนกลุ่มนี้เป็นกลุ่มเสี่ยงที่จะถูกค้ามนุษย์มากที่สุด

สถานการณ์การค้ามนุษย์ที่เกิดขึ้นในประเทศไทยนั้นได้รับ ผลกระทบที่เกิดจากความแตกต่างของนโยบายสังคม เศรษฐกิจและการเมืองระหว่างประเทศ และตามมาด้วยปัญหาที่เกิดขึ้นในประเทศไทย การที่ประเทศไทยเป็นแหล่งดึงดูดแรงงานต่างด้าวจากประเทศเพื่อนบ้านในเขตภูมิภาคลุ่มน้ำโขงเนื่องจากประเทศไทยมีระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจที่ดีกว่าประเทศเพื่อนบ้านรวมถึงโอกาสการจ้างงานในตลาดแรงงานนอกระบบขนาดใหญ่ ในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง มีผู้อพยพกว่า 2 ล้านคน ไทยเป็นประเทศที่รับผู้อพยพที่เป็นหลัก รองลงมาคือกัมพูชาและจีน เมืองที่สำคัญในภูมิภาคที่ดึงดูดผู้อพยพเข้ามาได้แก่ กรุงเทพฯ โฮจิมินห์ซิตี้ ฮานอย คอนหมิง นอกจากนี้ยังมี เชียงใหม่ พนมเปญ และเวียงจันทน์

ประเทศไทยเป็นประเทศปลายทางหลักที่มีผู้อพยพจากประเทศพม่า ลาว กัมพูชา เข้ามาเป็นแรงงานมากที่สุด พบว่ามีแรงงานจากประเทศจีน (มณฑลยูนนาน) และประเทศเวียดนามด้วย โดยเข้ามาทำงานในภาคอุตสาหกรรม ได้แก่ อุตสาหกรรมการผลิตในโรงงานต่างๆ อุตสาหกรรมประมงและอาหารทะเล เกษตรอุตสาหกรรม ได้แก่ ในสวนผลไม้ ในไร่ขนาดใหญ่ หรือนาข้าว และในงานก่อสร้าง งานที่ต้องใช้แรงงานอื่นๆ เนื่องจากแรงงานต่างด้าวทั้งที่เข้าเมืองมาโดยถูกกฎหมายและลักลอบเข้าเมือง สร้างโอกาสในการแข่งขันให้ผู้ผลิตไทย ด้วยค่าแรงที่ต่ำกว่าแรงงานไทย และแรงงานต่างด้าวยังยอมทำงานประเภทงานสกปรก งานอันตราย งานที่คนไทยไม่ยอมรับจ้างทำประเภทต่างๆ จากสถิติที่เป็นทางการพบว่า ในปี 2546 ประเทศไทยรับแรงงานต่างด้าวจากประเทศเพื่อนบ้าน ประมาณ 2.2 ล้านคน ประกอบด้วยแรงงานจากประเทศ พม่า ลาว และกัมพูชา หรือเท่ากับร้อยละ 7 ของแรงงานไทยทั้งหมด และในเดือนกุมภาพันธ์ 2548 มีผู้อพยพมาลงทะเบียนกับกระทรวงแรงงาน 1,284,920 คน และมีผู้มาขอใบอนุญาตทำงาน 838,934 คน (กฤตยา อาชวนิจกุล และคณะ, 2540)

ในภาคแรงงานแม้ว่าจะมีแรงงานต่างด้าวทั้งเพศชายและเพศหญิง รวมทั้งแรงงานเด็ก แต่สัดส่วนที่มากที่สุดที่สุดในภาคแรงงานจะเป็นเพศชาย และประเทศที่มีแรงงานต่างด้าวอพยพออกมามากที่สุดในภูมิภาคแม่น้ำโขงได้แก่ประเทศพม่า คือ ประมาณร้อยละ 10 ของประชากรในประเทศ คนพม่า 1.5 ล้านคนอยู่ในประเทศไทยในปัจจุบัน ส่วนประเทศกัมพูชาซึ่งประสบปัญหาการหลั่งไหลของแรงงานเวียดนามเข้าไปในประเทศไทย จนคนกัมพูชาหางานทำในบ้านตนเองได้ยาก ก็เลือกจะอพยพเข้ามาเป็นแรงงานในประเทศไทยเช่นกัน อย่างน้อย 75,804 คน ตามที่ลงทะเบียนแรงงานต่างด้าวไว้กับกระทรวงแรงงานของไทย (1 ก.ค.-30 ส.ค. 2548) ซึ่งในความเป็นจริงย่อมมีจำนวนมากกว่านั้นมาก งานที่ชาวกัมพูชาเข้ามาเป็นแรงงานคือ ประมง เกษตรกรรม และงานกรรมกร ประเทศลาวมีจำนวนแรงงานที่มาลงทะเบียน 179,887 คนในปี 2547 โดยคน

ลาวจะเข้ามาเป็นแรงงานในภาคเกษตรกรรม และเลี้ยงสัตว์เป็นส่วนใหญ่ ข้อแตกต่างคือแรงงานจากลาวจะเป็นผู้หญิงถึงสองในสาม แรงงานต่างด้าวส่วนใหญ่ไม่ได้เข้ามาทางช่องทางถูกกฎหมาย เนื่องจากมีช่องทางจำกัด โดยพบว่าผู้ชายมีความเคลื่อนไหวผ่านช่องทางที่ไม่เป็นทางการมากกว่าผู้หญิง และมีข้อมูลในกลุ่มนี้น้อย รัฐบาลไทยเปลี่ยนนโยบายจัดการกับผู้อพยพที่เริ่มมาตั้งแต่ปี 2535 บ่อยครั้งตามสถานการณ์เศรษฐกิจและการเมือง (กฤษนันท์ เลาะหนับ และคณะ, 2548)

นอกจากผลกระทบที่เป็นผลจากการมีแรงงานต่างชาติเข้ามาในประเทศไทยตามรายงานที่ปรากฏข้างต้นแล้ว ยังมีผลกระทบอื่นๆ ที่เกิดขึ้นจากรายงานการดำเนินงาน การสำรวจขององค์กรระหว่างประเทศ สามารถสรุปให้เห็นเป็นภาพรวมได้ดังนี้ คือ

1. การเข้ามาแทนที่ของแรงงานต่างชาติในตลาดแรงงานไทยมีผลต่อโครงสร้างค่าจ้างแรงงานในประเทศ เกิดการแย่งงานคนไทย แต่ยังไม่มิตัวเลขที่ยืนยันแน่นอน

2. มีปัญหาต่อการพัฒนาสภาพแรงงาน เพราะเนื่องจากระบบกฎหมายไทยไม่อนุญาตให้แรงงานต่างชาติจัดตั้งสหภาพแรงงานขึ้นในประเทศไทย และการที่แรงงานต่างชาติเหล่านี้ปะปนกับคนงานแรงงานไทย จึงเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาเครือข่ายแรงงานตลอดจนการจัดตั้งสหภาพแรงงาน

3. แรงงานต่างชาติดกลายเป็นปัญหาในสังคม เกิดคดีความต่าง ๆ ปัญหาต่าง ๆ มักจะเข้ามาทับแรงงานข้ามถิ่น ความปลอดภัย ความมั่นคง การวิวาท อาชญากรรม ทั้งในกลุ่มแรงงานต่างชาติดด้วยกัน หรือการมีคดีความ กับแรงงานกลุ่มคนไทย

4. การเพิ่มขึ้นของการใช้แรงงานเด็ก นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มจำนวนเด็กไร้สัญชาติขึ้นด้วย เนื่องจากครอบครัวของแรงงานอพยพข้ามชาติได้มีการสร้างครอบครัวและยังไม่มีแผนการในการคุมกำเนิด และประกอบกับสถานะที่อยู่อาศัย ทำงานหลบซ่อน ทำให้เด็กที่เกิดจากแรงงานกลุ่มนี้เข้าไม่ถึงบริการต่างๆ ที่ควรได้รับ และบางส่วนเติบโตขึ้นเป็นแรงงานเด็กต่อไป

5. ประเทศไทยต้องรับภาระแบกค่าใช้จ่ายด้านสวัสดิการให้แรงงานต่างด้าวเหล่านี้

6. แนวโน้มการขาดแคลนแรงงานจะมีส่วนทำให้มีการเปิดรับแรงงานต่างชาติ การผ่อนผันให้มีการใช้แรงงานต่างชาติ เป็นโอกาสของการค้ามนุษย์ ที่เพิ่มมากขึ้นได้ในอนาคต

มาตรการเครื่องมือที่สำคัญของรัฐบาลไทยที่ได้ดำเนินการจัดการกับปัญหาการค้ามนุษย์ และนโยบายต่อการจัดการแรงงานอพยพที่ผ่านมาได้มีการศึกษารวบรวมและสามารถนำมาสรุปได้ดังนี้

เครื่องมือที่สำคัญที่เป็นแนวทางทางการทูต และนิยมใช้ในการดำเนินงานด้านนี้คือการจัดทำบันทึกข้อตกลงในหลายๆ ระดับ การจัดทำบันทึกข้อตกลงเข้าใจในการปฏิบัติร่วมกันที่ผ่านมามีไทยได้มีการทำข้อตกลงแนวทางการปฏิบัติร่วมกัน หรือต่อไปนี้จะเรียกว่า MOU ซึ่งได้มีการจัดทำ กับประเทศลาว กัมพูชา และพม่าเรื่องแรงงาน ซึ่ง MOU ที่สำคัญคือ

1. ประเทศไทยและพม่าได้เซ็นสัญญาความร่วมมือ (MOU) เมื่อ 21 มิถุนายน 2548 ในการประชุม Asia Cooperation Dialogue Forum ที่เชียงใหม่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติที่เหมาะสมกับการจ้างงาน การปกป้องแรงงาน การส่งกลับ และประสิทธิภาพของกฎหมายข้ามแดน ระบุเรื่องงานแรงงานผิดกฎหมาย และเงื่อนไขการจ้างงาน

2. ประเทศไทยและลาวได้เซ็นสัญญาความร่วมมือ (MOU) เมื่อ 18 ตุลาคม 2545 เพื่อใช้เป็นช่องทางอพยพที่ถูกกฎหมายและพัฒนาคุณภาพรวมทั้งเงื่อนไขการจ้างงาน

3. การลงนามบันทึกข้อตกลงความเข้าใจเรื่องการค้ามนุษย์ เมื่อวันที่ 31 May 2003 ระหว่างไทย กับกัมพูชา

เมื่อกล่าวถึงเรื่องของการลงนามเพื่อรับข้อตกลงตามบันทึกความเข้าใจในการต่อต้านการค้ามนุษย์นั้น ในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ได้มีการจัดทำบันทึกดังกล่าว ที่เรียกว่า COMMIT MOU ดังนี้

การประชุมครั้งที่ 1 COMMIT July 2004 ที่กรุงเทพฯ มีการวางกรอบการทำงานในการต่อต้านการค้ามนุษย์ในภูมิภาค ร่วมกันระหว่างประเทศไทยกับพม่า กัมพูชา จีน ลาว เวียดนาม

การประชุมครั้งที่ 2 COMMIT October 2004 ที่ย่างกุ้ง ประเทศพม่าร่วมลงนามในครั้งนี้

การประชุมครั้งที่ 3 COMMIT March 2005 ที่ฮานอย สาระสำคัญคือความร่วมมือในการตรวจสอบผู้ค้า และการวางแนวทางการช่วยเหลือเหยื่อการค้ามนุษย์ร่วมกัน

นอกจากนี้ยังมีความร่วมมือ ในกรอบ ASEAN-Declaration against Trafficking in Persons Particularly Women and Children 29 November 2004เป็นการประชุม ที่เวียงจันทน์ ประเทศลาว

อย่างไรก็ตามรัฐบาลไทย ที่ผ่านมามีการวางกำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงาน และมาตรการของรัฐบาลไทยในการแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ ที่พบจากการศึกษา มีดังนี้

1. ได้มีความพยายามที่จะส่งเสริมช่องทางทั้งที่เป็นหลักกฎหมายและตามหลักทั่วไปให้แก่แรงงานต่างด้าว ในปี 2003 ไทยได้ลงนามบันทึกความเข้าใจในความร่วมมือเกี่ยวกับการจ้างแรงงานกับประเทศลาว พม่า และกัมพูชา ซึ่งทั้ง 3 ประเทศได้เห็นด้วยที่จะส่งเจ้าหน้าที่มายัง

ประเทศไทยเพื่อกำกับดูแลการพิสูจน์สัญชาติ และดำเนินการออกเอกสารระบุสัญชาติของแรงงานประเทศนั้น ๆ ในประเทศไทยได้อย่างทันที

2. มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับการอพยพของแรงงานต่างด้าวและครอบครัว ในเดือน กรกฎาคม 2004 ประเทศไทยจัดโครงการลงทะเบียนแรงงานต่างด้าวทั่วประเทศซึ่งมีแรงงานมาลงทะเบียนประมาณ 1.3 ล้านคน ประกอบด้วยแรงงานทั้งผิดกฎหมายจากประเทศ พม่า 921,492 คน ลาว 179,887 และกัมพูชา 183,541 คน มีแรงงานอพยพที่ลงทะเบียนแล้วได้แก่แรงงานพม่า 634,000 คน ซึ่งอนุญาตได้ให้ทำงานถึงปี 2004 กว่า 200,000 คน ในเดือนมิถุนายน 2005 รัฐบาลได้ขยายเวลาให้กับแรงงานเหล่านี้ ไปจนถึงเดือนมิถุนายน 2006 โครงการดังกล่าวจำเป็นต้องแรงงานอพยพมาประเทศไทยแบบผิดกฎหมายและยังทำให้แรงงานอพยพเหล่านี้เข้าถึงกระบวนการการป้องกันได้มากขึ้นด้วย อย่างไรก็ตามมีแรงงานอพยพไม่น้อยกว่า 800,000 คนที่ยังไม่ได้ลงทะเบียนดังกล่าว ซึ่งเป็นแรงงานพม่า 540,000 คน แรงงานกัมพูชา 80,000 และแรงงานจากเรา 80,000 คนที่ยังเป็นแรงงานที่ผิดกฎหมายอยู่ในประเทศไทย (กฤตยา อาชวนิจกุล, 2545)

3. การส่งเสริมความร่วมมือเพื่อปรับปรุงศักยภาพของประเทศที่เป็นต้นทางแรงงานอพยพ เพราะที่ผ่านมามีประเทศไทยเชื่อว่า การปรับปรุงความสามารถของประเทศในการรับแรงงานภายในประเทศนั้น จะสามารถช่วยลดช่องว่างจากการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ เพื่อแก้ปัญหาหลักของแรงงานอพยพที่ผิดกฎหมาย ประเทศไทยได้สนับสนุนยุทธศาสตร์ความร่วมมือทางเศรษฐกิจบริเวณชายแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน หรือ ACMECS เพื่อพัฒนาความสามารถในการใช้ทรัพยากรเพื่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสร้างงาน ประเทศไทยหวังว่ายุทธศาสตร์นี้จะสามารถช่วยบรรเทาการอพยพแรงงานและปัญหาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง อาทิ อาชญากรรมข้ามชาติ เช่น การค้ามนุษย์ และการค้ายาเสพติด (กฤตยา อาชวนิจกุล, 2545)

ถึงจะมีความพยายามในหลายด้านของรัฐไทยต่อการวางยุทธศาสตร์และกลไกในการป้องกันการค้ามนุษย์ในภาคแรงงาน แต่ยังคงพบจุดอ่อนที่ระบบคุณค่าของผู้กำหนดนโยบายที่สะท้อนให้เห็นว่า การแก้ไขปัญหานี้ที่ผ่านมายังมีช่องว่างเกิดขึ้น ทั้งนี้เหตุผลเกิดจาก

การกำหนดนโยบายที่ยอมรับการให้แรงงานต่างด้าวเป็นนโยบายที่มีความเสี่ยงสูง เนื่องจากการเพิ่มความเจริญเติบโตและความสามารถในการแข่งขันในเชิงเศรษฐกิจของประเทศ โดยไม่ได้คำนึงถึงผลกระทบต่อด้านสิทธิมนุษยชนต่อแรงงานดังกล่าวสะท้อนถึงระบบคุณค่าของผู้กำหนดนโยบาย เนื่องด้วยการค้ามนุษย์เป็นความผิด การกระทำใดๆที่ส่งเสริมกระบวนการค้ามนุษย์จึงไม่ควรได้รับการสนับสนุนทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม โดยเฉพาะในระดับนโยบายซึ่ง

ส่งผลกระทบต่อในวงกว้างมิใช่เพียงระดับประเทศเท่านั้น อย่างไรก็ตาม การคำนึงถึงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลักเป็นเรื่องที่รัฐบาลในหลายประเทศให้ความสนใจ จึงควรมีการรับประกันความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินและความถูกต้องในเชิงจริยธรรมของการปฏิบัติต่อแรงงานที่จะมาช่วยส่งเสริมความเจริญเติบโตดังกล่าวด้วย

นโยบายที่เกี่ยวข้องกับแรงงานต่างด้าวในอนาคตของไทย ไทยควรต้องมีนโยบายระยะยาวเพื่อดูแลการเคลื่อนไหวของประชากรในแต่ละประเทศ ช่องทางการอพยพต้องมีการปรับปรุงขยาย และมีกฎหมายใหม่มารองรับ เพื่อต่อสู้กับการค้ามนุษย์ในเด็กและผู้หญิง ที่มีเหตุมาจากการอพยพโดยวิธีการไม่ถูกต้อง แต่ก็เพราะไม่มีทางเลือก ในขณะเดียวกันผู้กำหนดนโยบายก็เกรงว่าหากทำให้ถูกกฎหมายแล้วประเทศก็จะเต็มไปด้วยผู้อพยพอีก การอพยพอาจเป็นเรื่องของความมั่นคง แต่การจัดการการอพยพ (Migration management) ไม่ใช่เรื่องที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมดูแลชายแดนนั้น เพราะต้องจัดการจากศูนย์กลาง ชายแดนนั้นสามารถเข้ามาได้หลายทาง เมื่อมีความต้องการแรงงานคนก็จะเข้ามาแม้จะไม่มีเอกสารก็ตาม ปัญหาของไทยก็คือนโยบายปิดชายแดนนั้นอาจไม่ประสบผลจริง และปราบปรามจับกุมผู้กระทำผิดไม่ได้จริง

ในส่วนที่เป็นภาพการค้ามนุษย์ในประเทศไทย ในกลุ่มแรงงานไทย และการอพยพจากประเทศไทย จากการศึกษาของ สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย พบว่า

สำหรับแรงงานไทย จะเป็นการดึงแรงงานจากภาคชนบทเข้าสู่เมืองเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากต้องการหารายได้เพิ่มเติม และแสวงหาความแปลกใหม่ในเมือง โดยเฉพาะกรุงเทพฯ เชียงใหม่ เป็นต้น แรงงานไทยอาจมีความเสี่ยงต่อการถูกค้ามนุษย์น้อยกว่าแรงงานต่างด้าว เนื่องจากได้รับข้อมูลที่ดีกว่า แต่ก็สามารถเข้าสู่กระบวนการค้ามนุษย์ได้ด้วยเช่นกัน

สำหรับในประเทศไทยนั้น ผลการศึกษาของหลายสถาบันบ่งชี้ว่าจำนวนเด็กไทยที่เข้าสู่ตลาดแรงงานลดลง เป็นผลสำคัญจากการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และการขยายการศึกษาภาคบังคับ แต่ปัญหาการค้าเด็กภายในประเทศก็ยังเป็นปัญหาสำคัญ โดยเฉพาะจากหมู่บ้านชนบทเข้าสู่ภาคเมืองและแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ยังมีเด็กเป็นจำนวนมากที่เป็นกลุ่มเด็กในภาวะล่อแหลมต่อการค้ามนุษย์ และถูกใช้แรงงานในรูปแบบที่เลวร้าย ได้แก่ เด็กที่เป็นชนกลุ่มน้อย เด็กต่างชาติที่อพยพเข้าประเทศ เด็กที่อยู่ในภาวะยากจน เด็กเร่ร่อน เด็กที่ต้องออกจากการเรียนกลางคัน เด็กจากครอบครัวแตกแยก และเด็กที่ขาดหลักฐานทางการ อาทิ สูติบัตรหรือทะเบียนบ้าน (ฟิลิปส์ เกสต์ และ สุรียพร พันพิ่ง, 2540)

จากกรณีศึกษาเชิงลึกจากพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทย (Savage, 1999) กับสถานการณ์การอพยพนั้นพบว่า มีบางชุมชนส่งลูกสาวเป็นสินค้า ดีใจเมื่อเด็กเกิดใหม่เป็นผู้หญิง

เพราะจะมีรายได้ เจ้าหน้าที่รัฐระดับสูงก็ยังไม่ควรใส่ใจกับปัญหานี้มากนักเพราะทำรายได้ให้จังหวัด องค์กรพัฒนาเอกชนที่เก็บข้อมูลได้มีการแก้ปัญหาโดยใช้ครูอาสาสมัคร ให้ชาวบ้านดูสื่อประเภทวีดีโอ ละคร ให้เห็นวิธีการล่อลวงโดยคนที่ทำธุรกิจนี้ในชุมชนบอกว่า เป็นงานง่ายๆ ได้แต่ตัวสวย รวยเร็ว วิธีส่งเด็กคือมีรถตู้ หรือไมโครบัส ของนายหน้าจากกรุงเทพฯมารับเด็กในหมู่บ้านไปทำงานในสถานบริการ คาราโอเกะ ผลที่เกิดขึ้นเมื่อนำละครไปให้ดู ชาวบ้านบอกว่า ที่เราให้ดูนั้นมันละคร แต่บ้านข้างๆที่สร้างใหม่นั้นของจริง แค่ 3-4 ปีก็รวยแล้ว ดังนั้นปัญหาที่พบของไทยจึงเปลี่ยน Social values หรือค่านิยมของสังคมยาก องค์กรจึงต้องหันมาทำให้สาธารณชนสนใจแทน และทำโปรแกรมให้ทุน ให้คำปรึกษา และฝึกอาชีพแก่เยาวชน

ยังมีกรณีศึกษาจากงานชิ้นเดียวกัน พบว่า เด็กที่ออกจากหมู่บ้านไปแล้ว เมื่อองค์กรเข้าไปศึกษาในเชียงใหม่ เด็กที่ทำงานในคาราโอเกะและอาบอบนวด มีอายุเพียง 14-15 ปี ในคาราโอเกะแห่งหนึ่ง มีเด็กอย่างน้อย 5 คนที่อายุต่ำกว่า 18 ปี ได้รับค่าจ้างเพียง 30% จากที่ลูกค้าจ่าย อีก 70% หรือมากกว่านี้เจ้าของร้านจะเอาไป เราพบว่า 90% ของเด็กที่เข้าสู่อาชีพนี้ใช้ยาเสพติด เด็กสาวอายุ 16 ปีคนหนึ่ง มาเป็นหญิงขายบริการตั้งแต่อายุ 14 ปี ใช้เวลา 2 ปีก็ติดยาตอนนี้ใช้วันละ 10 เม็ด เม็ดละ 80 บาท จึงต้องจ่ายเงินวันละ 800 บาทเป็นค่ายา จึงไม่มีเงินเลย เด็ก 2 คนบอกว่าจะเลิกขายบริการเพราะไม่ได้เงิน แต่จะมาขายยาเสพติดแทนเพราะได้เงินเร็วกว่า

จะเห็นได้ว่านายหน้าค้ามนุษย์เข้าไปรับทำหน้าที่ในช่องว่างทางเศรษฐกิจแทนที่จะเป็นการสนับสนุนของรัฐ หมู่บ้านในชนบทไทยก็ยังมีขาดโอกาสในการสร้างรายได้ และแนวคิดบริโภคนิยมที่ได้รับการสนับสนุนผ่านกระแสทางสังคม รวมทั้งค่านิยมของสังคมไทยในการรับภาระเลี้ยงดูครอบครัว ค่านิยมเกี่ยวกับผู้หญิงในด้านต่างๆ เป็นเงื่อนไข และปัจจัยสำคัญที่ทำให้การออกมาทำงานนอกหมู่บ้าน แม้ไม่ทราบว่าเป็นงานอะไรก็ตาม/ แม้จะเป็นงานอะไรก็ตาม ทำให้เด็กและวัยรุ่นในภาคชนบทไทยเข้าสู่วงจรการค้ามนุษย์เช่นกัน องค์กรพัฒนาควรมีส่วนในการกระตุ้นให้เกิดการวิพากษ์เรื่องค่านิยมเกี่ยวกับผู้หญิงที่ถูกบิดเบือนให้กลายเป็นความพึงพอใจของครอบครัวที่ได้รับผลตอบแทนที่ดี แม้เมื่อผู้หญิงสร้างรายได้ผ่านกระบวนการค้าบริการทางเพศ ซึ่งเป็นเรื่องผิดค่านิยมก็ตาม (ฟิลิปส์ เกสต์ และ สุรีย์พร พันพึ้ง, 2540)

การที่จะเข้าใจถึงปรากฏการณ์ภาพของการอพยพเคลื่อนย้ายของแรงงานจากประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง ได้นั้น มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพิจารณาบริบททางด้านสภาพสังคมของประเทศต้นทางเหล่านั้น ว่าผู้คนในประเทศนั้นมีสภาพวิถีชีวิตอย่างไร สถานการณ์ทางสังคมของประเทศจะเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า การเดินทางอพยพข้ามชาตินั้นเกิดขึ้นอย่างไร ในการศึกษาครั้งนี้ จึงได้รวบรวมข้อมูลจากรายงานการศึกษาหลายชิ้น นำมาสรุปได้ดังนี้

การอพยพข้ามพรมแดนของแรงงานข้ามชาติ ประเทศลาว กัมพูชา และพม่าสู่ประเทศไทยประเศลาว

จากรายงานการศึกษาเรื่องชีวิตของเด็กทำงานบ้าน ของมูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก พบว่า สภาพส่วนใหญ่คนลาวมีฐานะยากจน ชีวิตความเป็นอยู่และสุขภาพอนามัยจัดอยู่ในชั้นยากลำบาก การศึกษาไม่เกินประถมศึกษา ผู้ชายได้รับการสนับสนุนให้เรียนและฝึกทักษะอาชีพในสัดส่วนที่สูงกว่าผู้หญิง ประชากรส่วนใหญ่มีปัญหาการว่างงานในช่วงนอกฤดูการเกษตรมาก ร้อยละ 50 ของหญิงสาวลาวที่ให้ข้อมูล ระบุว่าเข้าสู่อาชีพค้าประเวณีเนื่องจากความจำเป็นทางเศรษฐกิจ และขณะเดียวกันก็มีข้อมูลสนับสนุนเพิ่มเติมในเหตุผลของการอพยพข้ามพรมแดน มีดังนี้ (มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก, 2544)

1. ความคล้อยคลึงทางด้านภาษา วัฒนธรรม ความสัมพันธ์ในหมู่เครือญาติ และความสัมพันธ์ส่วนตัวกับคนไทยล้วนมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในระดับหนึ่ง

2. ค่านิยมในกลุ่มวัยรุ่น การสนับสนุนจากกลุ่มเพื่อนและสมาชิกในครอบครัว ตลอดจนความเข้าใจที่ไม่กระจ่างชัดในเงื่อนไขในการทำงานมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจอพยพข้ามแดน

3. ความคาดหวังของสังคมต่อบทบาท “ลูกสาวที่ดี” โดยเห็นจากความสำเร็จของคนที่กลับไปสร้างบ้าน ซื่อจรรยาณนต์ ซื่อที่ดินหรือไถ่ถอนจำนองที่ดินให้พ่อแม่

4. การเดินทางมาเมืองไทยเป็นการผจญภัย

5. กลุ่มที่ผ่านการแต่งงานมาแล้ว เดินทางเพราะแรงกดดันทางสังคมและวัฒนธรรม

ส่วนสถานการณ์ที่เกิดการบังคับค้าประเวณีที่พบในกลุ่มของแรงงานอพยพลาว แบ่งเป็น 3 รูปแบบ คือ การบังคับค้าประเวณีที่กระทำโดยใช้การล่อลวงอย่างมาก, ใช้การล่อลวงเพียงเล็กน้อย, กระทำโดยปราศจากการล่อลวงอย่างชัดเจน แต่ก็มีการระบุว่าสาวที่ปฏิเสธจะขายบริการทางเพศถูกทุบตีและกักขังไว้ในสถานบริการ หนึ่งในวิธีการที่นิยมใช้ในการจัดหาหญิงบริการคือการใช้บริการจากนายหน้าจัดหาหญิงสาว (ล่อลวง) และจากกรณีศึกษาการค้ามนุษย์ที่เป็นหญิงลาวที่มีหลักฐานยืนยันคือตามเส้นทางในการเข้าไทยทางด้านช่องเม็ก อำเภอสิรินธร จ.อุบลราชธานี ขบวนการลักลอบนำผู้หญิงลาวเข้ามาทำงานในประเทศไทยเป็นที่รู้จักกันในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว เป็นเรื่องทำได้ง่ายทั้งโดยทางเรือ การเดินเท้าและทางรถยนต์ มีคนจำนวนมากเกี่ยวข้อง แต่ชาวบ้านที่รู้ข้อมูลไม่มีใครอยากพูดถึง เพราะเกรงว่าตนเองจะได้รับอันตรายจากเครือข่ายการค้ามนุษย์ ซึ่งมักจะมีผู้ทรงอิทธิพลสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง (วิลาวัลย์ ลิ้มปนะวรรณกุล, 2547)

รูปแบบของการบังคับค่าประเวณีคือการล่อลวง เนื่องจากผู้จัดหาเป็นคนคุ้นเคย เช่น เพื่อน ญาติ เพื่อนบ้าน ซึ่งมักบอกเงื่อนไขในการทำงานให้รับรู้บางส่วน เช่น บอกว่าทำงานเสริมในร้านอาหาร แต่ไม่มีการขายบริการทางเพศ แต่เจ้าของสถานบันเทิงในพื้นที่ชายแดนยืนยันว่าเด็กสาวชาวลาวตัดสินใจขายบริการทางเพศด้วยตัวเอง แต่มีเงื่อนไขบางอย่างบังคับ เช่น ทำงานโดยไม่มีเงินเดือน ได้เพียงค่าทิปจากลูกค้า แต่ต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพเองทั้งหมด สถานที่ทำงานส่วนใหญ่เป็นบาร์คาราโอเกะ มีความเสี่ยงในการติดเชื้อเอชไอวีสูง

สำหรับหมู่บ้านในเขตอื่นๆ ของลาวเท่าที่พบคือ มีเครือข่ายองค์กรการค้ามนุษย์ข้ามแดนเข้าไปในหมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านมีโทรศัพท์เคลื่อนที่สองเครื่องที่ผู้ค้ามนุษย์ในไทยจัดให้เพื่อนัดหมาย ใครต้องการข้ามแดนก็โทรไปบอกให้มารอรับที่ฝั่งไทยได้ และจัดส่งไปยังที่ทำงานโดยผู้ค้าจัดไว้ให้ล่วงหน้า โดยต้องจ่ายค่าแรงให้ครึ่งหนึ่ง นายจ้างจะติดต่อกับนายหน้าค้ามนุษย์โดยตรง ถ้าจะเข้าเครือข่ายนี้ก็ต้องทำงานอย่างน้อยหนึ่งปี ถ้าหนีกลับก่อนจะไม่ได้เงินเลย ที่เกิดขึ้นบ่อยคือเมื่อครบสัญญา นายหน้าพาไปส่งที่ชายแดนเพื่อข้ามกลับ แต่ก็ถูกตำรวจจับ เงินโดนยึดไปหมด เหลือเพียงค่าเรือ 200 บาท (วิลาวัลย์ ลิมนะวรรณกุล, 2547)

ประเทศกัมพูชา

เครือข่ายการค้ามนุษย์ข้ามแดนสำคัญมีจุดเชื่อมโยงอยู่ที่เกาะกงกับ พนมเปญ และในชายหาดทางด้านใต้ เช่น กัมปงโสม Kampot และตราด ในการล่อลวงค้ามนุษย์เข้าสู่ธุรกิจทางเพศ ผู้หญิงและเด็กอาจถูกล่อลวงจากพนมเปญมายังเกาะกง แล้วถูกส่งข้ามแดน แต่ในด้านการจ่ายหนี้จะต่างกันว่าผู้ชายจะจ่ายให้คนลักลอบพาข้ามแดน ผู้หญิงและเด็กจะจ่ายให้นายจ้างที่จุดหมายหรือเกิดเป็นหนี้ผูกพัน

เด็กผู้หญิงจะถูกหลอกมาจากจังหวัดที่ยากจนให้มาที่พนมเปญ แล้วถูกล่อลวงให้ข้ามแดนจากเกาะกงเข้าไทย มาทำงานในจังหวัดตราด ผู้ค้ามนุษย์จากเกาะกงจะเรียกคนจากตราดให้มารับเด็กสาวข้ามแดนและนำไปสู่จุดหมาย คนจัดการเรื่องการข้ามแดนเป็นเจ้าของสถานบริการ นายหน้าค้ามนุษย์จะมีอยู่มากในเขตเมืองของพนมเปญ

กลุ่มแรงงาน จากกรณีศึกษาใน Prey Veng (LSCW, 2005) ผู้ชายจะมีผู้ลักลอบพาคนเข้าเมือง คือคนที่เคยเข้ามาทำงานในไทยแล้ว และรู้จักคนไทย รู้จักเส้นทางก็จะมาชักชวนคนในหมู่บ้านไปทำงาน ซึ่งผู้ชายจะมองหานายหน้าประเภทนี้อยู่แล้ว อาจเป็นเพื่อนบ้าน คนรู้จักในหมู่บ้าน แต่ต้องจ่ายเงินก่อน ทำให้ต้องกู้เงิน ชายทรัพย์สิน (300.000-800,000 riel-75-200 US\$) จ่ายเป็นค่าเดินทาง สินบน ให้นำหน่วยงานรัฐ และตำรวจ การวิจัยพบว่ามีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น

ระหว่าง ผู้ลักลอบพาคนเข้าเมือง ผู้ค้ามนุษย์ นายจ้าง เจ้าของสัญญาของแรงงาน เจ้าหน้าที่รัฐ และตำรวจ

ผู้ค้ามนุษย์มักถูกมองว่าเข้าไปให้ความช่วยเหลือเมื่อเวลาลำบาก คือให้คำปรึกษาในการหางานให้ทำ นอกจากนี้ญาติ เพื่อน แฟน มีอิทธิพลต่อการหลอกลวงเด็กผู้หญิงเข้าสู่กระบวนการค้ามนุษย์ และมีรายงานว่าพบเด็กผู้ชายถูกหลอกลวงและถูกทิ้งไว้ที่ชายแดน ตำรวจ และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการอพยพเข้าเมือง มีส่วนช่วยในการค้ามนุษย์ภายในประเทศและข้ามแดน (ILO-IPEC, 2002)

ประเทศพม่า

เงื่อนไขที่ทำให้จำนวนผู้อพยพจากพม่าเข้ามาในประเทศไทยเพิ่มขึ้นสูงในระยะเวลาสั้นๆประการหนึ่งคือ ในปี 2539-2546 ชาวพม่าในรัฐฉาน (ไทยใหญ่)หนีจากการถูกบังคับให้ย้ายถิ่น (forced relocation) ซึ่งก่อให้เกิดทั้งความยากแค้นทางเศรษฐกิจ ความรุนแรง การละเมิดสิทธิมนุษยชน (Risser, 2003) การบังคับย้ายถิ่นให้ไปยัง 6 ที่คือ พื้นที่ที่รัฐบาลกำหนดให้ เขตปกครองพิเศษ พื้นที่ห่างไกล เขตปกครองของกองกำลังติดอาวุธ และต่างประเทศ คนจาก 12 เมืองคือ Kunhing, Namzarng, Laikha, Kesri, Mongkeung, Mongnai, Langkher, Mongpan, Mongpaeng, Monghsu, Loilem และ Hopong จำนวนประมาณ 300,000 คน หลายหมื่นคนหนีเข้าสู่ประเทศไทยทันที เนื่องจากไม่สามารถทนสถานการณ์บีบคั้นในพม่าได้อีก คนเหล่านี้รวบรวมเงิน เดินทางเข้ามาในไทยและไปเป็นแรงงานอพยพเข้าเมืองผิดกฎหมาย (พรสุข และ กฤตยา, 2540)

การเดินทางเข้ามาต้องมีค่าใช้จ่าย ได้แก่ ค่ายานพาหนะ (รถบรรทุก รถตู้ หรือการขนส่งมวลชนอื่นๆ ที่มายังชายแดนได้) ค่าธรรมเนียมตามด่านต่างๆ ค่าผ่านแดน บางคนลักลอบเข้ามาโดยว่ายน้ำข้ามแม่น้ำ เดิน หรือใช้ยานพาหนะ ค่าใช้จ่ายรวมจะประมาณ 10,000-30,000 kyat ซึ่งชาวบ้านยิม/ กู หรือขายทรัพย์สินมา เป้าหมายคือ Camp 1 จ.แม่ฮ่องสอน ประมาณ 10,000 คน นอกนั้นหนีไปทั่วทั้งภาคเหนือของไทย แต่ในเดือนมกราคม 2003 มีแคมป์ 12 แห่งสำหรับผู้อพยพตั้งแต่แม่ฮ่องสอน-ราชบุรี รัฐบาลไทยปฏิเสธที่จะตั้งแคมป์ในเชียงใหม่และเชียงราย ในปี 2545 มีคนจากรัฐฉานอพยพเข้ามาในไทยแล้วราว 100,000 คน แต่คาดว่าเมื่อรวมจำนวนชนกลุ่มน้อย เช่น ปะโอ ละหู่แล้ว จะมีจำนวนมากกว่านี้ คนที่อยู่ในแคมป์จะออกไปรับจ้างทำงานในสวน และไร่ผักได้ เพราะไทยมีความต้องการแรงงานราคาถูก (สุรียพร พันพิ่ง และคณะ, 2548)

การเดินทางจะมาโดยรถโดยสารเมื่อถึงชายแดนจะมีนายหน้าพาลักลอบข้ามแดนและหางานให้ทำ แต่ผู้หญิงสาวที่ยังเป็นโสดและเดินทางคนเดียวจะไม่ได้รับอนุญาตให้ข้ามไป

เนื่องจากรัฐบาลต้องการป้องกันการค้ามนุษย์โดยเฉพาะจุด Tasang Bridge ผู้ชายที่ไม่มีบัตรประชาชนก็ผ่านด่านนี้ไปไม่ได้เช่นกัน ทางเลือกเมื่อผ่านไปไม่ได้คือ (สุริย์พร พันพึ้ง และคณะ, 2548)

1. กลับบ้าน และไม่ได้เงินที่เสียไปแล้วคืน
2. จ่ายสินบนเพิ่มจากราคาปกติเพื่อผ่านด่านไปให้ได้
3. คนที่ไม่มีเงินทำทั้งสองทางก็ตกค้างอยู่ในบริเวณนั้น

ผู้อพยพจากพม่าที่เข้าไปอยู่ในแคมป์ไม่ได้ ต้องหางานทำซึ่งเป็นงานที่คนไทยไม่ทำแล้ว ใน 3 จังหวัดเป็นส่วนใหญ่คือ เชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน งานที่ทำได้แก่ เก็บผลไม้ ดูแลสวน เก็บผัก ทำงานก่อสร้าง แบบใช้ทักษะน้อยและใช้ทักษะปานกลาง ทำงานในภาคบริการ คือ ร้านอาหาร โรงแรม เป็นคนรับใช้ตามบ้าน ขายเป็นบริการทางเพศ ชนกลุ่มน้อย/ ชาวเขาจะไปอยู่กับญาติในหมู่บ้าน แต่เมื่อคนเหล่านี้มีโอกาสกลับไปเยี่ยมบ้าน คนทางบ้านเห็นว่ามียาได้ก็อยากตามมาอยู่เมืองไทยบ้าน แต่ไม่มีค่าเดินทาง Refugee จะไม่เหมือนกับ migrant worker เพราะ refugee จะพาครอบครัวมาอยู่เมืองไทยทั้งหมด ทั้งเด็กและคนแก่

จากข้อมูลรายงานการศึกษาข้างต้นของทั้งสามประเทศ ผู้เขียนสามารถสรุปเปรียบเทียบภาพรวมของการเคลื่อนย้ายแรงงานอพยพ ได้ดังตารางนี้

ตารางที่ 3.2

เปรียบเทียบภาพรวมของการอพยพย้ายถิ่นในประเทศพม่า
ประเทศลาว และประเทศกัมพูชา

ประเทศ	เส้นทาง	ค่าใช้จ่าย	เงื่อนไขการอพยพ
พม่า	ด่าน- แม่สาย, แคมป์ จ.แม่ฮ่องสอน, แม่สอด, กาญจนบุรี, ระนอง อื่นๆ-พรมแดนธรรมชาติตลอด แนว (โดยเฉพาะชนกลุ่มน้อย), อ.ฝาง เชียงใหม่	10,000- 30,000 Kyat	- การข้ามแดนต้องผ่านนายหน้า เท่านั้น (Trafficker, Agency) - ไม่เข้าใจภาษาจึงถูกหลอกลวง ได้ง่าย - เป็นทางผ่านของแรงงานจาก จีน

ตารางที่ 3.2 (ต่อ)

ประเทศ	เส้นทาง	ค่าใช้จ่าย	เงื่อนไขการอพยพ
ลาว	ด่าน/จุดข้ามแดน-หนองคาย, นครพนม, อุบลราชธานี, มุกดาหาร พรมแดนธรรมชาติตลอดแนว	ไม่พบรายงาน	- เข้าสู่การค้ามนุษย์ทางตรงน้อย เนื่องจากเข้าใจภาษา - ถูกค้าทางอ้อม/ สัมผัสใจ - มีค่านิยมมาทำงานในไทย - การข้ามแดนใช้ทั้งนายหน้าคน ไทย และคนรู้จักในชุมชน
กัมพูชา	ด่าน/จุดข้ามแดน-อรัญประเทศ คลองใหญ่ พรมแดนธรรมชาติ ตลอดแนว	300,000– 800,000 Riel (เกาะกง)	- พบว่ามาทำงานขอทานมาก - ไม่เข้าใจภาษาจึงถูกหลอกลวง ได้ง่าย - การข้ามแดนใช้ทั้งนายหน้าคน ไทย และคนรู้จักในชุมชน - เป็นทางผ่านของแรงงานจาก เวียดนาม

เมื่อพิจารณาจากตารางการเปรียบเทียบข้อมูลของทั้งสามประเทศข้างต้น จะพบว่า มีสภาพการอพยพข้ามแดนร่วมกันอยู่ในทั้งสามประเทศ คือ

1. การอพยพข้ามแดนเป็นกระบวนการที่มีการอำนวยความสะดวกผ่านนายหน้า ทั้งจากประเทศต้นทาง ถึงประเทศปลายทาง

2. การอพยพข้ามแดน ใช้จุดผ่านแดน พรมแดนของรัฐ ชาติ ทั้งที่เป็นทางการ และไม่
เป็นทางการ คือ ข้ามผ่านพรมแดนที่เป็นแนวธรรมชาติ

3. มีค่าใช้จ่ายเกิดขึ้นในการข้ามพรมแดน ซึ่งค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นนั้นขึ้นกับผู้กำหนดการนำพา คือกลุ่มนายหน้า

4. สิ่งที่เป็นอัตลักษณ์ทางด้าน ภาษา และวัฒนธรรม เป็นตัวกำหนดเงื่อนไขของการอพยพ ว่าจะต้องพึ่งพิงนายหน้ามากน้อย หรือไม่ ในกรณีประเทศลาว มีภาษาวัฒนธรรมคล้ายคลึงกัน จึงพบว่า ถึงแม้จะมีการค้ามนุษย์เกิดขึ้น แต่ก็เป็นไปได้ในลักษณะทางอ้อม ไม่ใช่การหลอกลวงโดยตรง

การศึกษาเรื่องของปัจจัยที่ผลักดันและดึงคนเข้าสู่การค้ามนุษย์ และการอพยพข้ามแดน มีข้อมูลจากรายงานการศึกษาหลายแห่ง มีทำการสำรวจจากตัวแรงงานอพยพ ซึ่งพบว่า เหตุผลในการอพยพของแรงงานต่างด้าวไม่ใช่ความยากจนอย่างเดียว จำนวนเด็กก็เป็นปัจจัยสำคัญ เพราะจำนวนสินค้าที่ตอบสนองความต้องการได้มีมาก ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วของหลายประเทศในเอเชียทำให้จากที่เคยมีแรงงานเหลืออดกลับกลายเป็นขาดแรงงาน เช่น ในประเทศไทย ทำให้การนำเข้าแรงงานได้รับอนุญาตจากภาครัฐแม้ว่ายังไม่มีมาตรการทางกฎหมายรองรับก็ตาม นอกจากนี้ นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของไทย ทำให้ความต้องการแรงงานในอุตสาหกรรมบริการ และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีมากขึ้น เช่น งานโรงแรม ร้านอาหาร รายงานบางฉบับระบุว่า เส้นทางการค้ามนุษย์ (Trafficking route) คือเส้นทางเดียวกับสถานที่ที่มีอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว (อรพินทร์ พิทักษ์มหาเกตุ, 2540)

ผู้เขียนได้รวบรวมจากการศึกษาเรื่อง ภาพรวมของแรงงานข้ามชาติที่ได้รับการอนุญาตให้ทำงานในประเทศไทย ของ อรพินทร์ พิทักษ์มหาเกตุ ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า ปัจจัยผลักดัน และปัจจัยดึงดูดให้เกิดการอพยพเดินทางข้ามแดนของแรงงาน สามารถสรุปได้ตามตารางด้านล่างนี้

ตารางที่ 3.3

ปัจจัยผลักดัน และปัจจัยดึงดูดให้เกิดการอพยพข้ามแดน

ปัจจัยผลักดัน - Push Factors	ปัจจัยดึงดูด - Pull Factors
ความยากจน ไม่มั่นคงในชีวิต ภาระงานมากขึ้น	งานที่ต้องใช้ทักษะของผู้หญิง
การถูกข่มขืน	ปัจจัยด้านประชากร
ความรุนแรงในวัฒนธรรมที่กดขี่ผู้หญิง	การใช้แรงงานต่างด้าวเป็นคนทำงานบ้านเป็นเครื่องแสดงฐานะ
ความกดดันในครอบครัว	ความต้องการแรงงานในอุตสาหกรรมบริการ
ต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น	และเครือข่ายทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการของผู้หญิงชักนำไป
ชาติที่ด้อยกว่า	เงื่อนไขการทำงานที่ดีกว่าในไทย (ค่าแรงในไทยสูงกว่ากัมพูชา 4 เท่า)
เป็นหนี้	เดินข้ามไปกลับได้เพราะไปรับจ้างในไร่
หนทางหารรายได้มีจำกัด	มีเครือข่ายสรรหาแรงงาน ค้ามนุษย์
ฐานอุตสาหกรรมแคบ	
โอกาสทางเศรษฐกิจในเขตชนบทน้อย	
เด็กออกจากโรงเรียนมาก	

ตารางที่ 3.3 (ต่อ)

ปัจจัยผลัก - Push Factors	ปัจจัยดึงดูด - Pull Factors
เด็กที่ออกจากโรงเรียนเร็วจะขาดทักษะในการดูแลตนเอง ขาดศูนย์ฝึกอาชีพ ค่านิยมในกลุ่มวัยรุ่น (โดยเฉพาะลาว) ความคาดหวังในบทบาทลูกที่ดี (ลูกสาว)	มีความต้องการแรงงานชาวลาวยาคาถูก จำนวนมากในประเทศไทย ความคล้ายคลึงทางภาษาวัฒนธรรม (กรณีประเทศลาว)

ผลการศึกษาสุดท้ายในการนำเสนอ คือ การอพยพข้ามแดน และความเสี่ยงของการถูกค้ามนุษย์ การอพยพข้ามแดนนั้น เป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ ด้วยการอาศัยเครือข่ายช่วยกันทั้งในประเทศต้นทาง และประเทศปลายทาง ซึ่งผู้เดินทางอพยพย้ายถิ่นนั้นส่วนมากเป็นกลุ่มผู้หญิงและเด็กแม้ว่าจะมีรายงานการศึกษาจากบางประเทศระบุว่า ในการอพยพข้ามแดน รัฐบาลของประเทศที่เป็นต้นทางบางประเทศป้องกันการล่อลวงผู้หญิงเข้าสู่กระบวนการค้ามนุษย์ โดยระบุไว้ในกฎหมายว่าผู้หญิงต้องขออนุญาตจากญาติหรือผู้ปกครองที่เป็นผู้ชายก่อนจะข้ามแดน ส่วนผู้ชายไม่ต้องขออนุญาต แม้รัฐบาลในประเทศนั้นๆจะหวังว่าการกระทำเช่นนี้จะเป็นการปกป้องผู้หญิงจากการถูกรังแกและการค้ามนุษย์ ในความเป็นจริงรัฐต้องยกเลิกกฎหมายนี้เพราะมีหลักฐานว่า เมื่อไม่ได้รับอนุญาตจากผู้ชาย ผู้หญิงก็ยังต้องการเดินทางออกมาหางานทำ จึงต้องใช้ช่องทางไม่ปกติ และเป็นเหตุให้ตกเป็นเหยื่อของผู้ค้ามนุษย์ในที่สุด นอกจากนี้บางประเทศมีนโยบายห้ามผู้หญิงอพยพเคลื่อนย้ายเพื่อป้องกันการค้ามนุษย์ แต่ก็เป็นการละเมิดสิทธิมนุษยชน และที่จริงแล้วทำให้ผู้หญิงตกอยู่ในกลุ่มเสี่ยงต่อการถูกค้ามนุษย์ยิ่งกว่า การค้ามนุษย์เกิดขึ้นมากในกระบวนการอพยพ (Migration process) โดยเฉพาะกลุ่มเสี่ยง และในช่องทางอพยพตามกฎหมาย ก็อาจจะทำให้เกิดการค้ามนุษย์ได้ (อีเลน เพียร์สัน, 2546)

จากข้อมูลความต้องการแรงงานหญิงชาวกัมพูชา จากกรณีศึกษาจังหวัดตราด (ILO and LSCW, 2005) สรุปเหตุผลที่ผู้หญิงกลายเป็นแรงงานอพยพ ดังนี้

1. นโยบายสนับสนุนการท่องเที่ยว ไปส่งเสริมธุรกิจทางเพศด้วยในเกาะกง เกาะช้าง ซึ่งทำให้มีผู้ชายอพยพมาด้วย เช่น มาทำงานคาสีโน ประมง โรงงานน้ำแข็ง โรงสี ก่อสร้าง
2. ผู้หญิงไทยในตราดไม่เข้าสู่อาชีพธุรกิจทางเพศ ผู้หญิงกัมพูชาให้บริการด้วยราคาที่ถูก

3. มีความต้องการเด็กสาวบริสุทธิ์ ความเชื่อ และความปลอดภัยจากเชื้อเอชไอวี

4. ผู้หญิงยอมทำงานหนัก ค่าแรงต่ำ และไม่เรียกร้อง ควบคุมง่าย ไม่ต่อต้านแม้ถูกเอาเปรียบ เหมาะกับงานหนักค่าแรงต่ำ เช่น ทำปลา ปอกกุ้ง คัดปลา จึงทำให้ภาคอุตสาหกรรมของไทยนำเข้าแรงงานต่างด้าวอย่างต่อเนื่อง และทำให้แรงงานเหล่านี้ส่วนหนึ่งต้องเข้าสู่กระบวนการค้ามนุษย์ เนื่องจากขาดระบบสนับสนุน และการปกป้องคุ้มครองที่ดีเพียงพอ (อีเลน เพียร์สัน, 2546)

ผลจากการศึกษาข้างต้นทำให้สามารถพิจารณาถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเสี่ยงในกลุ่มของแรงงานอพยพทั้งหญิงและชาย ผู้เขียนได้รวบรวมและนำเสนอสรุปเป็นตารางที่ 4 และ 5 ได้ดังนี้

ตารางที่ 3.4

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเสี่ยงของแรงงานอพยพผู้หญิงและเด็ก
ต่อการเข้าสู่การค้ามนุษย์กรณีของประเทศกัมพูชา

ครอบครัว	สังคม	เศรษฐกิจ	อื่นๆ
เป็นพี่สาวคนโตในครอบครัว	ไม่มีการศึกษาหรือได้รับการศึกษาต่ำ (ส่วนใหญ่ไม่จบ ป.3)	เป็นจังหวัดที่ยากจน ไม่มีที่ดิน หรือสัตว์เลี้ยง	ออกจากบ้านหรือหมู่บ้านและไม่มีใครปกป้องดูแล
ความรุนแรงในครัวเรือน เช่น จากพ่อ-แม่เลี้ยง หรือครอบครัวขยาย	ต้องออกจากโรงเรียน (โดยเฉพาะในชนบท)	ไปทำงานกับพ่อแม่	เชื่อคนง่ายและไร้เดียงสา
ครอบครัวไม่มั่นคง (เช่นแม่ไปมีสามีใหม่ ทั้งครอบครัวทำให้ครอบครัวอ่อนแอ)	แต่งงานตั้งแต่ยังเด็ก เช่นตั้งแต่ 14, lost virginity, สามีเสียชีวิตสามีทิ้งไป หรือหย่าร้าง, เม่า, ขอบทุบตี หรือติดการพนัน	พ่อแม่ที่ไม่มีการศึกษา หรือเป็นแรงงานไร้ทักษะ ทำงานที่ไม่มั่นคง เช่น ทำงานในไร่ นา (รับจ้าง) ประมง มีปัญหาทางการเงินที่แก้ไม่ได้ เช่นหนี้สิน หรือติดเหล้า	ไม่มีงานทำ มาจากชายแดน มาจากพื้นที่อพยพอื่น เช่น Kampot หรือ Kandal ถูกข่มขืน
พ่อแม่ป่วย (เช่น เป็นเอชไอวี)			

ตารางที่ 3.4 (ต่อ)

ครอบครัว	สังคม	เศรษฐกิจ	อื่นๆ
ครอบครัวที่มีผู้หญิงเป็นหัวหน้าครัวเรือน และไม่มีครอบครัวหรือการสนับสนุนทางอื่นเป็นเด็กพิการหรือได้รับการดูแลจากญาติที่ทำร้ายหรือชายเด็ก		ตกงานจากโรงงานในพนมเปญ หรือมีงานทำเป็นบางช่วงเมื่อในขณะนั้นผู้ค้ำมนุษย์เข้ามาพบกันพอดี	

ตารางที่ 3.5

ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเสี่ยงของแรงงานอพยพผู้ชายต่อ
การเข้าสู่การค้ามนุษย์กรณีประเทศกัมพูชา

ครอบครัว	สังคม	เศรษฐกิจ	อื่นๆ
มีปัญหาครอบครัว ครอบครัวขนาดใหญ่ (มีพี่น้อง 5-8 คน) ตามสมาชิกคนอื่นของครอบครัวมาหรือครอบครัวมีการอพยพ	ไม่มีทักษะทางอาชีพหรือไม่ได้เข้าโรงเรียน อ่านเขียนไม่ได้ จากชาวประมงที่สัมภาษณ์มีความรู้ ป.4 – ม. 1	ต้องพึ่งพิงผลผลิตจากไร่นาเพื่ออยู่รอด เป็นหนี้คนอื่นในชุมชนและนายทุนเงินกู้ ไม่มีที่ดินหรือมีที่ดินน้อย ผลิตข้าวไม่พอกินในแต่ละปี ประสบภัยธรรมชาติทำให้ผลผลิตข้าวลดลง โดยเฉพาะความแห้งแล้ง และน้ำท่วม	อายุระหว่าง 16-30 พึ่งพิงคนลักลอบนำข้ามแดน หรือผู้ค้ามนุษย์ (ในการข้ามแดน) ต้องการปรับปรุงคุณภาพชีวิต

แม้ว่าแรงงานอพยพที่เดินทางจากประเทศต้นทางข้ามมายังประเทศปลายทาง หลายคนจะทราบดีว่า มีความรุนแรงและการหลอกลวง หรืออันตรายจากการอพยพอย่างผิดกฎหมาย แต่แรงงานอพยพเหล่านี้ก็ยังยอมที่จะเสี่ยงแต่การเข้าสู่การเคลื่อนย้ายพรมแดน นั้นหมายถึงการที่เข้าสู่ความเสี่ยงของการตกเป็นเหยื่อการค้ามนุษย์ด้วยเช่นกัน มีการศึกษาเชิงสำรวจที่ศึกษาถึงระดับความรุนแรงและความเสี่ยงที่เกิดขึ้นกับกลุ่มแรงงานอพยพกรณีศึกษากัมพูชา และลาว ซึ่งมีข้อสรุปที่น่าสนใจดังนี้ คือ ระดับของความรุนแรงต่อการค้ามนุษย์ มีผลต่อความเสี่ยงเพื่อบริหารความเสี่ยง ความเสี่ยงระหว่างการอพยพที่เป็นช่องทางให้เกิดการค้ามนุษย์ได้ (Houghton, 2006)

1. มีการใช้แรงงานเด็กสูงมาก 24% ของเด็กกัมพูชาที่มาประเทศไทยอายุระหว่าง 10-14 ปี
2. บางครอบครัวกรณีประเทศลาวไม่สามารถติดต่อกับผู้อพยพได้เมื่อออกจากบ้านไปแล้ว
3. ไม่มีศูนย์ข้อมูลที่ชายแดนเพื่อช่วยคนที่จะหางานในไทย หรือข้อมูลที่จำเป็น เช่น แหล่งงานที่เป็นไปได้ สภาพการทำงาน สิทธิมนุษยชน กฎหมายแรงงานของไทย กฎหมายการอพยพเข้าเมือง สัญญาจ้างงาน ที่อยู่ของนายหน้าเพื่อช่วยเหลือผู้อพยพที่ประสบปัญหา
4. ถูกทำร้ายความเสี่ยงในการถูกทำร้ายทั้งระหว่างการอพยพเคลื่อนย้าย และเมื่อมาถึงปลายทางแล้วก็ตาม เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับผู้อพยพข้ามชาติ

นอกจากนี้ในรายงานการศึกษาเรื่องเดียวกัน (Houghton, 2006) ได้นำเสนอสถิติต่อไปนี้จะแสดงให้เห็นสภาพการทำงานในประเทศไทย จากกรณีแรงงานกัมพูชา 53% ของผู้ที่กลับมารายงานว่าได้รับการปฏิบัติที่ไม่ดี นอกจากนั้น จากการสำรวจ พบว่า

- 26% ถูกตะคอก คำว่า
- 23% ถูกบังคับให้มีชั่วโมงการทำงานนานเกินไป
- 12% จ่ายค่าแรงต่ำ
- 8% ทำงานโดยไม่ได้รับค่าแรง
- 8% ห้ามออกจากที่ทำงาน
- 7% ถูกตี
- 7% ถูกบังคับให้ทำงานในสถานการณ์ที่เป็นอันตราย
- 4% ถูกล้วงเงินทางเพศ
- 4% ถูกจับ

นอกจากนี้ยังมีรายงานว่าอยู่ในสถานที่ทำงานที่แย่ทั้งสภาพที่อยู่ สุขอนามัยและกฎเกณฑ์บังคับทำให้ขาดอิสรภาพ, ถูกตำรวจไทยจับเพราะลักลอบเข้าเมืองผิดกฎหมาย และไม่มีเครือข่ายในเมืองไทยเพียงพอที่จะช่วยเหลือแรงงานได้

จากการศึกษารายงานการศึกษาสำรวจขององค์กรแรงงานระหว่างประเทศ และองค์กรระหว่างประเทศเพื่อการโยกย้ายถิ่น สามารถสรุปได้ว่า ความเสี่ยงที่เกิดขึ้นกับแรงงานอพยพผ่านช่องทางที่ไม่ปกติซึ่งมีความเสี่ยงต่อการเข้าสู่กระบวนการค้ามนุษย์ข้ามชาติ ทั้งกลุ่มที่เป็นคนไทยและกลุ่มต่างชาติ ลาว กัมพูชา และพม่า นำมาเปรียบเทียบตามตารางดังนี้

ตารางที่ 3.6
สรุปความเสี่ยงที่เกิดขึ้นเมื่ออพยพผ่านช่องทางไม่ปกติ
และเข้าสู่การค้ามนุษย์

ความเสี่ยง	ไทย	ลาว	กัมพูชา	พม่า
ถูกตำรวจไทยจับและถูกขัง		/	/	/
ถูกคนไทยโกงเมื่อผ่านแดน		/	/	/
ติดยา	/	/	/	/
ถูกปล้น		/	/	/
ถูกฆ่า	/	/	/	/
ปัญหาสุขภาพ	/	/	/	/
การติดเชื้อ HIV/ AIDS	/	/	/	/
อุบัติเหตุจากกับระเบิด			/	

อย่างไรก็ตามแรงงานอพยพเหล่านี้ไม่ได้เป็นเพียงผู้ถูกระทำอย่างเดียวนั้น จากการเรียนรู้ประสบการณ์ชีวิตของแรงงานอพยพ ส่งต่อวิธีการเอาตัวรอดปลอดภัยเพื่อให้สามารถอพยพข้ามแดนได้สำเร็จ จากการศึกษาพบว่า แรงงานอพยพมีวิธีป้องกันตนเองหลากหลายวิธี จากการระดมความคิดของแรงงานที่เคยเข้ามาทำงานในประเทศไทย ผ่านรายงานการศึกษาของ ILO-IPECพบว่า (ILO-IPEC, 2002)

1. ใช้วิธีการเดินผ่านป่า เพื่อหลีกเลี่ยงด่านตรวจคนเข้าเมืองที่ตั้งสกัดกั้นการเข้ามาของแรงงานอพยพผิดกฎหมาย

2. ทำตัวเหมือนคนไทย ซึ่งได้แก่ การแต่งกาย ทรงผม และหัดพูดภาษาไทย
3. ไปหาหน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือ เมื่อตัดสินใจแล้วว่าความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจะอันตรายแรงงานอพยพบางกลุ่มที่มีความคุ้นเคยกับพื้นที่ จะเข้าไปขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานให้ความช่วยเหลือแรงงานกลุ่มนี้
4. ซื้อ border-pass ticket เพื่อผ่านเข้า ออก ชั่วคราว ถือติดตัวในการเดินทาง
5. หานายหน้าดี ๆ ที่สามารถไว้ใจได้ ส่วนมากแรงงานอพยพเหล่านี้จะพึ่งพิงการอพยพจากนายหน้าที่เป็นเครือข่าย ในชุมชนประเทศต้นทาง มากกว่านายหน้าที่ไม่รู้จักจากประเทศปลายทาง

หากพิจารณาถึงข้อมูลข้างต้น จะพบว่า การอพยพเคลื่อนย้ายพรมแดนของประเทศในอนุภูมิภาคุ่มแม่น้ำโขง มีสาเหตุปัจจัยของความเลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ประกอบกับความต้องการแรงงานของประเทศปลายทาง ก็เป็นการสนับสนุนให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานอพยพของประเทศต้นทาง ความทับซ้อนกันของเหตุปัจจัยที่นำเสนอมาทั้งหมดในการศึกษานี้ นั้น ได้ชี้ให้เห็นว่า การอพยพข้ามแดน ที่นำมาสู่การค้ามนุษย์ มีฐานแนวคิดเรื่องของการข้ามรัฐ ชาติ และการแสวงหาคูณค่าใหม่ทางสังคม และเศรษฐกิจของประเทศต้นทาง ต่อประเทศปลายทางด้วยเช่นกัน